

TKB01 A181

శ్రీ మైత్రయ
సంజ్ఞక, నుత్త
కృపకౌలు

51

శ్రీ మైత్రేయ
సంగీత, నృత్య
రూపకాలు

“అర్థేచా నాతి చరామి”

“పుష్ప సందేశం”

“మృచ్చ కటికం”

“కాకమ్మ”

రూపకాలు (వ్యాసం)

శ్రీ నాట్యకళా నిలయమే సౌజన్యంతో

శ్రీ విజయకృష్ణ పబ్లికేషన్స్

విశాలాంధ్ర రోడ్, విజయవాడ-4.

ప్రథమ ముద్రణ : 1986 జూన్

కాపీలు : 1000

ముద్రణ : వెంకటరత్న, విజయవాడ-2

ముఖపత్ర రచన : "భరణి"

హక్కులు : శ్రీ మైత్రేయ

వెల : ఎనిమిది రూపాయలు

First Edition : 1986 June

Copies : 1000

Printing : Venkata Ratna, Vijayawada-2

Cover Design : "Bharani"

Copy Rights : Sri Mytreya

Price : Eighte Rupees

శ్రీ మైత్రేయ రచించిన గేయ రూపకాలు ప్రచురించు చున్నందుకు సంతోషిస్తున్నాం. సాహిత్యముతోటి వకొద్ది పరిచయము కలవారయినా ఎంతో ఆనందిస్తారు చదివితే.

సినిమా సాహిత్యం, దినపత్రికల రచనా శైలి నేడు అరికీ అందిన జీవ సాహిత్యం. అదనపు విలువలు సాధించదలచినవారు సాహిత్యములో ఎన్నెన్నో లోతులు చూస్తారు, విలువ సాధిస్తారు.

ఈ రూపకాలలో “అర్థేచానాతి చరామి” నేటి సాంఘిక సరస్వతి పిశాచి కథనం—“పుచ్చ సందేశం” నేటి అపసీత ఛాయల్లో పెరుగుతున్న అమానుషానికి ప్రతీక—“స్పృచ్చ కట్టిం” ప్రపంచ సాహిత్యంలో పేరెన్నికగన్న భారతీయ నాటకరత్నం—“కాకమ్మ” జానకద స్మృత్యకేళిక. కరుణరస ప్రధానమైన బలహీనుల మనోభావానికి అది సదాచారం ఇక చిహ్నిది “రూపకాలు” వ్యాసం, నేటి పాఠకలోకానికి సంగీత నృత్య నాటక రూపకాలు ఏనాటి నుంచి ఎలా అందాయి. ఈనాడవి ఎలా విలసిల్లాయనే కవి శోధనాత్మకవ్యాసం. ఇది చదువరులలో గొప్ప అవగాహన కల్పించి కొత్త ఆలోచనలను కలిగిస్తుంది.

ఈ గేయ రూపకాల పుస్తకాన్ని తెలుగు పాఠకులు ఆదరిస్తారని ఆకాంక్షిస్తున్నాము.

ప్రకాశకులు

నా మాట

ఈ రూపకాలు నాలో చాలా కాలంగా దాగివున్నాయి. కావ్యాలు ప్రాచీన సాహిత్యంలోని సౌగంధులు తెలుసుకోవటంకోసం చదివాను. నాటకాల్లో రత్నాలవంటి వున్నాయి, అవి మన జనానికి తెలియవు. నేటి బ్రతుకుతెచ్చు నేర్చిన అనేకమందికి ప్రాచీన సంపదపట్ల తేలికభావం! అది చాలా బాధ కలిగిస్తుంది.

మిత్రులు శ్రీ జె. వి. శర్మ తమ 3వ వార్షికోత్సవంతో 'శాకుంతలం' వృత్త నాటిక రాయించి ప్రదర్శించారు. 4వ వార్షికోత్సవంలో 'అచానాతి చరామి' రాయించి ప్రదర్శించారు. నాకు చాలా ఆనందం కలిగించింది. రాసింది ప్రదర్శిస్తుంటే చూచుకోడం రచయిత అద్భుతమచ్చ కటికం ప్రదర్శించవలసి వుంది. పుష్పసందేశం, విజయవాడ ఆలిండియో రేడియో వారి ఆమోదంపొంది ప్రసారం చేయబడింది (సంపద పంగా.) శ్రీ మల్లాది సూరిబాబుగారు దానికి సంగీతం సమకూర్చాడు. వారికి, విజయవాడ రేడియో కేంద్రం వారికి కృతజ్ఞతలు.

ముఖ్యవిషయం శ్రీ నాట్యకళా నిలయమ్ 5వ వార్షికోత్సవంలో ఈ గ్రంథం (శ్రీమైత్రేయ రూపకాలు) ఆవిష్కరించబడడం ఆనంద దాయకం. శ్రీ శర్మగారు ఓని ముద్రణకు వెయ్యిన్నూట పదహారు అందజేయటం ఇది శ్రీ శర్మలోని సాహిత్యాభిలాషకు-బౌద్ధాధ్యాసానికి-సత్వానికి మచ్చు మాత్రమే. మా యిద్దరిమధ్య ముద్ర ప్రసక్తిలేదు. కాని పరస్పర కృతజ్ఞతా భావం అవశ్యం. ఆతని ఆదరాభిమానానికి కృతజ్ఞాంజలి.

పాఠకులు ఈ మాదిరి సాహిత్యంతో పరిచయం లేనివారు మొదట చివరి. వా వ్యాసం చదవండి. కూసరాగంతో ఈగేయ సంపదను మీ నాలుకపై నాట్యమాడించండి. మీకు తెలియని అనుభూతి, మీ జీవితంలో మరువలేని ఆనందం పొందుతారు.

ప్రదర్శించ దలచినవారు సినిమా పాటల ట్యూనులతో వీటిని చిత్ర పద చేయకండి. సంగీతం తెలిసినవారితో స్వర రచన చేయించండి. అవ సరమైనచోట్ల అక్షరాలు మార్చుకోండి భావం పోకుండ-శలవు.

డి. ఎస్. యం. హైస్కూలువద్ద

విద్యాధరపురం.

విజయవాడ-12

ఇటు
శ్రీ మైత్రేయ
జూన్-1986

“అర్థేచా నాతిచరామి”

[సాంఘిక సృత్య నాటిక]

రచన:

శ్రీ మైత్రేయ

సంగీతం:

శ్రీ డి. వీరభద్రరావు

దర్శకత్వం:

శ్రీ జె. వి. శర్మ

ఇందులో

విజయ

[కోడలు]

రంధ

[అత్త]

సత్యవతి

[విజయతల్లి]

విరూపకమూర్తి

[విజయభర్త]

పేరయ్య

[పెద్దాడైన పేరయ్య]

సత్యారావు

[విజయ తండ్రి]

[ఇంకా ఇరుగుపొరుగు-ఇతరులు అవకాశాన్నిబట్టిరావచ్చు.]

నేటికనస్వామిగారిలో స్త్రీధనంకోసమే భార్యగాచేపట్టిన వ్యక్తిగా వున్నది. “ధర్మేచా, అర్థేచా, కామేచా, మోక్షేచా, నాతిచరామి” అనేది పెళ్ళినాటి ప్రమాణం. “డబ్బు, కోరికలు, మోక్షం విషయాలలో ఆమెతో ధర్మంగా న్యనహరిస్తానని దాని అర్థం. ఇప్పుడు డబ్బుకోసమే స్త్రీని చేపట్టిన అర్థంలో దాంపత్యం ప్రారంభమవుతున్నది. అందుకే “అర్థేచానాతిచరామి” శ్లోకను ఈ యాపకానికి వుంచాం.

అ ర్థే చా నా తి చ రా మి

[ఒక స్త్రీ పురుషుల జంట-లేక-సత్యవతి,
సత్యారావుల పవేశం]

విజయీధవా! జయ విజయీధవా!
విజయీధవా! సుజ్ఞాన సుదనులారా!
వందనాలు అందుకొండి సహృదయులారా!
సభసంకరించిన బుధదన కొవిమలారా!
ఈకథ వినండి! మన కథలే కనండి!

|| ౧ ||

పురుషుడు :

ఎదిగిన కూతురు ఇంట నుండ
ఏల వుండకొందుము మనము
తగిన వరుని చూచి అక్షంతలువేసి
అంపుదము - మెట్టిన ఇంటికి

|| ఎదిగిన ||

స్త్రీ : ఆటలందు నెమలి

పాటలందు కోకిలి
పలుకులందు రాచిలుక
నడకలందు రాజహంస

|| ఎదిగిన ||

పురుషుడు :

ఇరువది ఏండ్ల పసిడి వయసుకు
ఆ వయసు తెచ్చిన యశ్వినము
విజ్ఞానపు మకరందము
చంద్రికా సౌగంధము కలది

|| ఎదిగిన ||

పేరయ్య :

[పెళ్ళిళ్ళ పేరయ్య దారిన పోతూ వారిచూచి దగ్గరకు వచ్చాడు.]

పేరయ్య :

పెళ్ళిళ్ళ పేరయ్య నొచ్చాను

ఎడా పెడా పెళ్ళిళ్ళు చేయస్తాను

॥ పెళ్ళిళ్ళ ॥

పెళ్ళికి మీ యింట పిల్లలున్నారా !

వరులున్నారా ! లేక వధువులున్నారా !

ఆ పిల్లలకి వరులున్నారు

మగ పిల్లలకి వధువులున్నారు

బంధాలు — అనబంధాలు

చక్కగ నే నమకూరుస్తాను

॥ పెళ్ళిళ్ళ ॥

నత్యారావు, సత్యవతి :

అందా! బాల మా విజయ

వరుని శృహముగు శృహ శ్రీ

విద్యలందు శార్వాణి-గీర్వాణి

హోమ్ పైస్సలో పట్టభద్రురాలు । అం ।

పేరయ్య :

ఒక అబ్బాయి వున్నాడు బహు సుందరుడు

విద్యలందు బ్రహ్మనే మించినవాడు ॥ ఒక ॥

సంకదలో గుబేరునే అందినవాడు

మన అమ్మాయికి తోడై ఆదర్శముతో మనగలడు

॥ ఒక ॥

నత్యారావు :

పాతిక వేలు కట్నం — తగినంతగ సారె

లాంఛనలన్నీ కలసి కట్నంమాత్రం అదే అదే ॥

నత్యారావు, నత్యవతి :

మా తదనంతరమండన్న మా ఆస్తిరంత

విజయపేర విల్లు రాసినాము

॥ పాడి ॥

పేరయ్య : [నస్త్రావున్న రంభను గమనించి]

ధన-కిసకి-నస్తు-వాహనాది సకలసంకదల తులతూగు

తోన్న దేవీ! రంభాదేవీ స్వాగతం! సుస్వాగతం!!

(రంభ సభాప్రవేశం - విరూప కుమారునితో)

రంభ : రంభా వెడలే తరికిటతోం

రంభా వెడలే - రాచమార్గమున

వధు అన్యేషణకు

॥ రంభ ॥

రంభ వెడలే - వధు తేజము లఃరగ

రంభ వెడలే - పెండ్లి చూపులు చూడగ

తల్లిదండ్రుల గుండె దరగా

గుండెదరగా అదరి బెదరగా

విరూపకుమారు వెంటనిడుకుని

॥ రంభ ॥

[జేగ్రాండు మ్యూజిక్ - మైంలో పరామర్శలు అంగీ
కారాలు జరిగాయి.]

పేరయ్య : “మాంగల్యం తంతునానేన మమజీవనహేతునా!

కింఛే బధ్నామి సుభగే త్వం జీవ శర శ్మతం”

(సూత్రధారణ మైంలో జరిగిపోతుంది).

నత్యారావు : “ధర్మేచా అర్ధేచా మోక్షేచా కామేచా
నాతిచరితివ్యా”

విరూప: (తల్లివంక చూస్తూ అంటాడు)

“అర్థేచా నాతిచరామి”

(లైట్స్ ఆఫ్)

(విరూప కుమారుడు అలుక పాన్పుపై అలిగి కూర్చు
న్నాడు)

సత్యవతి, సత్యారావు :

అదేమి నాయన అలుక ఎందుకు

కట్నా లిచ్చాం లాంఛనాలతో

అలుక న్యాయమా! నీవలుగ న్యాయమా || అదే ||

విరూపకుమారుడు :

కట్నం సంగతి అమ్మకు తెలుసు

లాంఛనమేగా నేకోరేది

|| కట్నం ||

టీవీ-స్కూటర్-గ్రైండర్, ఫిజ్జా

మోజాగ ఇవ్వండి ఇప్పుడు

నేను అలుక మానుతా !

|| కట్నం ||

(సత్యవతి - సత్యారావు వెళ్ళిపోయారు - విజయ
ప్రవేశించింది).

(లైట్స్ ఆఫ్ - లైట్స్ ఆన్)

(విజయ విరూపకుమార్ హాయిగా వుంటున్నారు.)

విజయ: చల్లని తెల్లని వెన్నెలరేయి

మనసూ తనువూ త్రుళ్ళి కేలించరావోయి

|| చల్లని ||

నా మనసు దోచిన శృంగారరాయడా !

చెరుకు - విల్లు దాల్చిన చెలికాడా !

(జతి)

గడుసు తుమ్మెద పంటి గంధర్వరాయా !
హయము రయముల మించు శృంగార దేవుడా

(స్వరం)

| చల్లని |

(విజయ విరూపకుమారుని ఆనంద బృందావనంలో
ఆనందింపజేయుచుండగా రంభ ప్రవేశించింది)

రంభ : ఓసోసి వగలాడి నీరసనేరజాణా

మగని కొంగున గట్టు మాయలు చాలించు

| ఓసోసి |

చచ్చు కట్నము లేచ్చి సర్వసుఖముల తేలు

పన్నాగము సాగదు నీవుహావే కారునతేవే | ఓసోసి

విజయ : న్యాయమా తల్లిని బోలిన తల్లి వే అత్తమ్మ

నీవిటుల పల్కుట న్యాయమా

| న్యాయమా |

ఉన్నదంతా ఉక్కిరి చిల్లి తల్లిదండ్రులు

తలదాచుకొన పూరి కొంపయినా లేదు

| న్యాయమా |

రంభ : ఎదురు చెప్పతావా? నన్ను దెప్పతావా?

తన్నరా విరూపా దీనిని

తన్ని తగిలేయరా దీనిని

| ఎదురు |

విరూప : దయతలచవే అమ్మ దయతలచవే

కోడలంటే ఇంటి ఇల్లవేల్పు గాదటే

| దయ |

రంభ : నోరు ముయ్యరా విరూపనన్నాసి

మందు పెట్ట నీకీ మాయలాడి

| నోరు |

పోతె పోసీర పీక విరగడై పోవు
మరొక పిల్లను ఇప్పుడే తెచ్చి
మంచిగా పెళ్ళి చేస్తారా

||నోరు||

విజయ: న్యాయమూ ! అన్యాయమూ!
యోచించుమా అత్తయ్యా !
ఇంటికోడలినిట్లు చేయుట
ఎవ్వరూ మెచ్చరమ్మా—
ఆశాన్నీ జీవితాంతము
అనుభవించగ వచ్చితమ్మా
ఆరు నెలల అనుభవముతో
నూరువళ్ళు నింపుకోనా ?

||న్యాయ||

రంధ : పోవ పోవ మర్యాదగ
మారుకల్క - పుట్టినింటికి
పోకపోతె నిన్ను తన్ని తరిమేస్తా

||పోవ||

(విజయ బట్టపట్టి ఈడుస్తుంది)

(లైట్స్ ఆఫ్)

(సత్యవతి-సత్యారావు, (స్త్రీ) పురుషులు వచ్చారు)

సత్యారావు :

సాంప్రదాయము నమ్మి
సర్వస్వమును అమ్మి
బిడ్డ భవితను కూడ
కాపాడుకోలేమా ?

||సాంప్ర||

పజలు : అన్యాయం ఎదిరిస్తాం.
ధర్మాన్ని సాధిస్తాం

కన్న బిడ్డల కలలు
కాలిపోనియము

||అన్య||

(కోరస్)

నత్యపతి : రంభరావే రచ్చకీప్పడు

(అందరూ నంతపాడతారు)

బిడ్డను రక్షించ మేము

సిద్ధమై వచ్చాము

||రంభ||

రంభ : అయ్యయ్య అయ్యయ్య

ఇదేమి చోద్యం ఇదేమి చోద్యం

||అయ్య||

అన్నము పున్నెము ఏరుగని నన్న

రచ్చకీడ్చుతారా ? రభస చేస్తారా!

||అయ్య||

అసలు ఇంతకీ సంగతి ఏమి ?

అడిగి తెలుసుకోరా !

సోమరికూతురు మాటలు వింటు

నడివీధి? నస్తారా !

||అయ్య||

కన్న బిడ్డ కంటే మిన్న నా కోడలిపిల్ల

కంటికి రెప్పనుగానా నే కోడలి పిల్లకి

||అయ్య||

విజయ : వింతగున్నదమ్మ నాకు నా దేవసయాత్ర

అత్తమాటల నిర్ధం నేను చదవలేదు

||వింత||

విడాకలిమ్మని నెడలిపోమ్మని

జాబ్బుకట్టి ఈడ్చే పతిని కలువకూడదని—

ఉరితాడుకు పసిపెట్టక వేగమే పోమ్మని—

ఎన్నోనో అన్నదీ ఈ వింత చిత్తము

||వింత||

రంభ : హాసవు పరిహాసవు మాటలన్ని నమ్మి
అమ్మ నాన్న చుమ్ముల రచ్చకీమ్మ తావా || హాసవు ||

వత్యవతి : నీపరిహాసం తెలియని నా బిడ్డను
హాస్యంతో హడలకొట్టకు వియ్యపురాల || నీపరి ||
హాస్యానికి హద్దు పెట్టు వియ్యపురాల
కయ్యాలకు కాదు సమయం కాదు ఏవేళా || నీపరి ||

వత్యారావు :

తెలిసియో తెలియకో తప్ప చేసినా
నీబిడ్డకు చూడుచుమ్మ మా బిడ్డను || తెలిసియో ||
ఇచ్చుటకు మానద్ద ఏమీలేదు
మా సర్వం ఈమెయే - మాకిక శైలవు
శైలవు - శైలవు - శైలవు

రంభ : సాగసంపిరార . నా వియాపా

అత్తామామా పెద్దల అందాక || సాగ ||

(అందరూ వెళ్ళిపోయారు - విజయ-రంభ వున్నారు)

రంభ : ఏమి కూస్తున్నా వే ఏమి చేస్తున్నా వే

వేనాంత తత్వాలు నీవు వలేస్తావా || ఏమి ||

అత్తయన్నా నన్న భయమేలేదే నీకు

భర్త దేవుండనే భావమే తెలియదా || ఏమి ||

అమ్మనాన్నల చేర్చి ఆడావు నాబడిం

నీ నాబడిము నేను పూర్తి చేస్తాచూడు || ఏమి ||

(హింసించనారంభించింది రకరకాలుగా)

యివ్వవే విడాకులు ఇప్పుడే ఇచ్చుటే
కోరికలు చంపుకో కొంగుతో పురివేసుకో

విజయ : ఏమంటున్నావమ్మ అత్తమ్మ
నా చెవును పమ్మలేకన్నాను
హాస్యము ఆడానన్నావు?
సరహింసకు తెలుపడుతున్నావు

|| ఏమం ||

విరూప : పూరుకోవే అమ్మ నీ వ్రపకారంచాలు
బతికిపోనీయవే బాధపెట్టవోకే

|| పూరు ||

హంభ : పోరా విరూపా ఇచ్చు నుండి
ఈ శని పీడ తొలగిస్తాను

|| పోరా ||

అమ్మవాన్నల పోగుచేసి
సన్న కాదన్ని - యాగిచేసి
తలదన్ని నదానిలాగ (నా) ||

|| పోరా ||

కులుకుతోంది - నా కడుపు వ్రుకుకుతోంది || పోరా ||

విజయ : అమ్మవనుకున్నాను అత్తమ్మ నిన్న
ఈ ఇంట నీకంటే నాకు దక్కెవరు?

|| అమ్మ ||

బ్రతకాలనే ఆశ బహు తీసి నిచ్చింది
చంపుతానంటే నా ప్రాణ మల్లాడింది

|| అమ్మ ||

డబ్బుకోసం నీవు ఏమైన చేస్తావా?

కడుపుతో వున్న కొడలికి కాదు చేరుస్తావా?

|| అమ్మ ||

అ తయిన ఆడదేనని ఆమె ఒక కొడలేనని

కొడలంటే యింత క్రూరంగ వుండవనుకున్నాను

|| అమ్మ ||

“అరేచ నాకిచ కామి” అని బాసచేసి
 నన్ను విస్మరించి - ఈ రీతి
 నేయుట న్యాయమా?

॥ అమ్మ ॥

(విరూప కుమార్ తల్లిని బ్రతిమిలాడుతుండగా లైట్స్ ఆఫ్)
 (కొన్నా శృతరవాత ఒకరోజు విజయ గృహతిగా
 వుంది)

రంభ : బ్రతకనివ్వ నే నిన్ను ఇంకొక్క నిమిషము
 బ్రతికిబయటపడితే - చంపుతావు నన్ను
 కోటివన్నెల కోడలొస్తుంది నాకు
 కథలన్నీ నాకు కరుణ పుట్టిచకే
 (హింసిస్తుంది రకరకాలుగా)

॥ బ్రతక ॥

॥ బ్రత ॥

విజయ : అమ్మననుకున్నాను అత్తమ్మానిన్ను
 మా అమ్మ నోకసారయిన చూడనీనన్నా
 అమ్మనాన్ని లకడకు నే వెళ్ళిపోతాను
 నీవు కోరినరాల నే రాసి ఇస్తాను
 చంపకమ్మ నన్ను బ్రతుకు తీపిగ వుంది
 నా బిడ్డతో నేను జీవించితేచాలు
 భర్త కంటికి నేను కనబడకే పోతాను
 భర్త అత్తల సుఖము నేకోరుకుంటాను

॥ అమ్మ ॥

॥ అమ్మ ॥

॥ అమ్మ ॥

॥ అమ్మ ॥

రంభ : బ్రతకనివ్వ నే నిన్ను - ఇంకొక్క నిమిషము
 (హింస పెడుతోంది)

విజయ : చంపకమ్మ నన్ను - బ్రతుకు తీపిగ వుంది
 (హింసను ఎదుర్కొంది)
 (ఇరుగు పొరుగు ప్రజలు వచ్చారు)

ప్రజలు: అన్యాయం సహించం
 అక్రమాల్ని సహించం
 ఇది పూరసుకున్నావా?—
 వల్ల కాడనుకున్నావా?
 ఒక ఇంటి ఆడపిల్ల
 మరో ఇంటికొడలు
 తరతరాల బంధమిది
 తెగని సంబంధమిది ||

|| అన్యాయ ||

|| అన్యాయ ||

విరూప: పాలుతాగు పిల్లలా
 కళ్ళు మూసుకున్నావమ్మా
 కుండమూయకలవు గాని
 లోకం మూయలేవమ్మా ||

(విరూప-విజయను తీసుకుని ప్రదర్శన కలిశాడు)

ప్రజలు: సాంఘిక నేర్పాలను అరికట్టాలి||
 ధనదాహపు నివారణం అరికట్టాలి ||
 అత్త అభూయిత్యమంత మొందాలి||
 నేరస్తులు శిక్షార్హులు కావాలి||
 నేరస్తులు శిక్షార్హులు కావాలి ||

(అందరూ చంభను బంధించారు-అందరూ ఫ్రీజ్ లో
 వుంటారు) —లెట్స్ ఆఫ్—

[సమాప్తం]

పుష్ప సందేశం

సందేశం అందించటానికి మార్గాలు అనేకం! కాని ముప్పిరి వృద్ధులకు సంకేతంగా వువ్వలను స్వీకరించడం జరిగింది. పూజ్యులు “కరుణ శ్రీ” బంధ్యుల పాపయ్య శాస్త్రి గారు మానవులు అమానవులుగా ప్రవర్తించడాన్ని శృంగార సంబంధ విషయాలకు తమను ఎలా వాడుకుంటారో కరుణ రసభరితంగా చెప్పారు “పుష్ప విలాపంలో.” అది లోకం మెచ్చింది. ఒకచోట “సరజాతికి నీతి యున్నదా?” అని కూడా ప్రశ్నిస్తారు—

నేను దీనిని అనాధశరణాలయాల పేరిట అబలలపైన ముక్కుకచ్చలారని బాలికలపైనా బరుకుతున్న అత్యాచారాలు ధ్వనించేలా చిత్రించాను. అయితే అత్యాచారాలను చిత్రించలేదు. అవి అనవసరమని భావించాను. పాఠకుని మొద్దునునను ఆలోచింపజేయటం మంచి మార్గమని, బలాత్కారాలు, మానభంగాలు అక్షరాశ్యులలో చూపి బలహీనులైన పాఠకులను అనవసరంగా రెచ్చగొట్టరాదని నా భావన. సాహిత్యంలోనూ నాటకంలోనూ సృష్టించిన రసావధూతి ప్రేక్షకునిలో నిద్రాణమైవున్న శక్తుల్ని ఉద్రేకపరుస్తాయి. ముఖ్యంగా హాస్యం అన్ని వయసుల వారికీ, శృంగారం వయసువున్న వారికీ అందుతాయి. దుఃఖం పాఠకులను ఆకట్టుకుంటుంది. కరుణరసం పాఠకుల సంస్కారాన్ని కొలుస్తుంది. సాహిత్యం ఎప్పుడూ పాఠకుని స్థాయిని బట్టి ప్రయోజనం పొందిస్తుంది.

ఇందులోని పూలన్నీ అన్ని వయసుల బాలలుగాను, తోటమాలి ధనిక స్వాముల దాస్యం చేసే మేధావిగాను భావించాలి అనే “పుష్పాల సందేశం” అందుతుంది.

(59-9-79 న ఆకాశవాణి విజయవాడ కేంద్రం లోమ్మరిల్లు పిల్లల కార్యక్రమంలో ది 7-1-80న కార్మికుల కార్యక్రమంలో సంక్షిప్తంగా ప్రసారం చేయబడింది.)

ఆకాశవాణి విజయవాడ కేంద్రం వారికి కృతజ్ఞతలు.

ఇందులో—

వ్యాఖ్యాత, తోటమాలి, పుష్పాలావికలు, పూబాలలు.

దృశ్యం : పూలతోట

వ్యాఖ్యాత :

“అది ఒక తోట. ఆ తోటలో పూబాలలు ఆసం దంగా ఆడుకుంటున్నాయి. తోటమాలి నచ్చాడు. బాలలను చూచి ఆసందించాడు.”

తోటమాలి : (వచ్చి-వ్యాఖ్యకు అనుకూలంగా నటించాడు)

పూబాలారా ఓ

పుష్పాలానినలారా

ఆడేపాడే ఈ పూలో

ఆనందం పొందే మనసుల

అంద చందాలు మీరేలే

దొరలు పెంచు ఈ బృందావనికి

శృంగారానికి సుందరాంగులు

మీరేలే! మీరేలే! ఇట.

॥ పూ ॥

శోభక రాజులు మీరేలే

||పూ||

వ్యాఖ్యాత :

“పూబాలలు తోటమాలి ప్రశంసలు స్వీకరించాయి.
ఆనందించాయి.”

పూబాలలు :

అవునూ.....

అందం కొరకే మా అవతరణ
ఆరోగ్యం ఆనందం పంచీ, మేము
మానవ ప్రాణుల వాషిం చేయు
పేద ఇల్లయినా ప్రభువు ఇల్లయిన
మాధర్మం మేము నెరవేర్చేము

||అం||

వ్యాఖ్యాత :

“తోటమాలి పూబాలల అంద ప్రవచనాలు స్వీకరించాడు. మరొక్కసారి ప్రశంసించుతున్నాడు”

తోటమాలి :

పూబాలారా ఓ
పుష్పలాలినులారా
ధనికి స్వాముల ఆచరిణంలో
ఆనందంతో విలసిల్లేరు
అందమయిన ఈ సౌధాంగణమును
బహుసు. దరముగ వెలయించారు
తోటలు పేటలు కోటిబాటలు
అంతట మీరే అలంకారము

||పూ||

||పూ||

వ్యాఖ్యాత :

“పూజాలలు తోటమాలి ప్రశంసలను చాలా సంతోషంగా స్వీకరించాయి. పులకించాయి.”

పూజాలలు :

నిజమే... అది మాధర్మకే
మేము జనియించు దేశమేదయిన
మేము జెలియించు గుఢమేదయిన
ప్రాణుల విందులకే అది మా చింతనయే !

వ్యాఖ్యాత :

“తోటమాలి పూజాలలను ప్రశంసించిన తరువాత,
తను వచ్చిన పనిని తెలియచేస్తున్నాడు”

తోటమాలి:

నొరలు విందులు చేస్తున్నారు
దొంగసానులు ఆనందిస్తున్నారు!!
గిళాలు వారివి అలంకరించగ
హారమై మీరుండాలి మౌన
జయచేయండి! జయచేయండి! !!
సన్నాప శిఖామణి శిరమున
నర్మధారలుగ కురియాలి
రారండి! రారండి! రండోరండి! !!

వ్యాఖ్యాత :

“తోటమాలి వచ్చిన పనిని తెచ్చిన సందేశాన్ని
విన్న పూజాలలు ఆశ్చర్యపడ్డాయి.”

పూ బాలలు :

దొరలా! దొరపానులా!!

విడులా! సన్నానలా!!

ఎవరికి? ఎవరెవరికి?

వ్యాఖ్యానం :

“పూ బాలలు తోటమాలిని అలా ప్రశ్నించగా తోట
మాలి వారికి గొప్పవారి గుణాలు చెప్పినాగానీ”

తోటమాలి :

వారలు మాయలు అశామాన్యలు

జనులు ఎంచిన ప్రజానాయకులు ॥

యగ్రతశాలకు తగ్రతపాలకు

పాతశాలకు పాతశాలకు

ప్రభువులు వారూ! మన ప్రభువులు వారూ॥

వ్యాఖ్యానం :

“పూ బాలలు తోటమాలి చెప్పిన వారికట్ల వున్న
తమ అశామాన్య అసహనాన్ని తెలుపతూ, మంచి
వారికి మౌనమే తమ శుభాకాంక్షలంటారు”

పూ బాలలు:

అలాగో...

రాము రాము రానేరాము

రాతేము రాతేము మేము ॥

మించిని పెంచే వారెవరియినా

మము కీర్తిచే ఎవరైనా

ఆహ్వానిస్తే నస్తాము
 శుభాకాంక్షాను తెస్తాము ।
 ధర్మిల్లాని ఆశిస్తాము
 సంపత్త్యాదయాల దీవిస్తాము
 శతాయుష్మాన్ భవతి శతాయః॥

వ్యాఖ్యాత :

“పూజాలలు ఇచ్చిన దావాకు తోటమాలి ఆశ్చర్య
 కట్టాడు. ఆశ్చర్యాన్ని అణచుకుంటూ వారిని
 ప్రేమగా అణగితున్నాడు.”

తోటమాలి :

పూజా లారా ఓ
 పుష్పలాలి లారా!
 ఎన్నడు వినలేదమ్మా నీ మాటలు
 మన్నెన్నడు కనలేదమ్మా ఈ మాటలు॥

వ్యాఖ్యాత :

“పూజాలలు మాలి ఆశ్చర్యాన్ని అర్థంచేసుకుని
 వారి అభిప్రాయాను తెలుపుతున్నాడు”

పూజాలలు :

మీలో.....

మంచిని పెంచేవారు కొందరే
 మంచిని తుంచేవారు ఎందరో
 అశాంతిని పెంచేరి ఎందరో
 మనుషు పోషించేవారెవరూ?
 ప్రజల నమ్మించి భ్రమలు కల్పించి

॥ముం॥

కపట నాయకులుగ అవతరించి

మతోన్మాదమున స్వార్థబుద్ధితో

మహాత్ములై ఇల మంటగలిపిరి

||మం||

నాయకత్వ మే వారసత్వముని

జన్మహక్కుగా వారు ఎంచిరి

సమనే బ్రతుకుల క్రగతిని-

ఎవరూ ఇల ఆలొ చించరు

||మం||

గారడి చేసేవారలతో

నేస్తం అసలే మాకొద్దు-మాకొద్దు

కలిమితో కలికే, కాంతా-

దాసుల దర్శనమే వద్దు-వద్దు

||మం||

వ్యాఖ్యాత :

“తోటమాలి పూబాల నిశ్చయాన్ని తెలుసుకుని

పూలదండలు గుచ్చి అమ్ముకొను లావికలనుచూపి,

పూబాలకు వారి గురించి, లోకధర్మాన్ని గురించి

చెప్పే ప్రయత్నంచేస్తాడు”

తోటమాలి:

పూ బా.లారా ఓ

పుష్పలాలినలారా

||పూ||

మీ కొరకు వచ్చారు

అరగొలావికలు

త్యాగమేగా మీ జన్మం

లోక శోభయే మీ లక్ష్యం||

మానవులనందించే వేళల

హారధారణకు
 లభిషేకానికి
 అర్చన కానలె మీరు
 అది తప్పగా తలచరెవరూ

|| పూ ||

వ్యాఖ్యాత:

“పూ బాలలకు లావికలు తమ రచనావిశేషణలగురించి
 చెబుతున్నారు.”

లావికలు:

లావికలమూ మేము లావికలము
 పుష్ప రచనా కళా కోవిదులము
 మస్మధుః మకుటము, అంబులు
 కుబేరునకు రథము కూర్చినాము!!

|| లా ||

గుచ్ఛాలు, హారాలు, శయ్యలూ రచయించి
 మనసులు శిల్ల చేసెనము మేము ||
 విరహ విరాగుల మీ పరాగము
 భ్రమములకు విభ్రమములు కల్పించేము ||

వ్యాఖ్యాత :

“పూ బాలలు తోటమాలి బోధలు విని నష్టూరా
 లాడుతున్నారు”

పూబాలలు :

సృధా త్యాగాలు ఎందుకు
 ఇల్లో అవి మాకెందుకు!!
 స్వర్గంచేరే సోపానాలా
 ముక్తి గ్రహించెడి మార్గాలా ||

కండలు కరిగే బ్రతుకులు బ్రతికి
చిక్కి శల్యమా శ్రమ జీవులకు
ఆనవాలమా? ఔషధాలమా? ||

వ్యాఖ్యాత :

“తోటమాలికి పూబాలల తిరస్కారం కోపం, తెప్పిం
చింది. బాలలపై గల ప్రేమచేత కోపాన్ని దిగమిం
గాడు. “దొరలకు కోపంవస్తే జరిగే నష్టాలను” నొక్కి
చెబుతున్నాడు”

తోటమాలి :

యుగ యుగాల ఆచారం తీరు
అదిగద మీ వారల ధర్మం పోరు ||
మీరలు అలిగేరంటే ఇప్పుడు
అఘాయిత్యమది అవుతుందమ్మా !!
దొరలు సహించని ధిక్కారమ్మది ;
దొరల కోసమే ధాక్షిణ్యమాను ||
శట్టి బంధించి మిమ్ము తరలించి
తీర్చుకొందురు వారి కోర్కెలు ||
ఎందులకమ్మా అశాంతి చర్యలు
ఎందులకమ్మా అఘాయిత్యములు !!

వ్యాఖ్యాత :

“పూబాలలు తోటమాలి చేసిన హెచ్చరికను లెక్క
చేయక తమ అభిప్రాయాలను విపులంగా చెప్ప
నారంభించాయి.”

పూ బాలలు:

అశాంతిచర్మలు మావా?
 అఘాయిత్యములు మావా?
 ఇదవులు ఆశించి వారు
 పాపములు తెగ చేసినారు
 భోగముల తులతూగువారు
 మా అభిమాన ధనముల దోచిరి ॥

పరధనముల పొందు అధములు
 మా పొందుకోరుట ధర్మమా?
 నీతులు మార్చెడి వారలూ
 మా సేవ కోరుట న్యాయమా? ।

అడవులా అలరారినాము
 హాయిగా జీవించినాము
 కులమతా లెరుగమూ మేము
 వనలక్ష్మి బిడ్డము మేము॥
 కోయిలమ్మతో చెలిమిచేసి
 గోరువంకల పెంపుచూసి
 చిలుకల కలుకలు వింటు
 నేర్చినాము నెమలి ఆటలు ।

మా బ్రతుకు మమ్ము ఇల బ్రతకనివ్వండి
 మా ప్రేమ మా మరులు మా పేయకండి
 కులపు కుచ్చితమ్ము మతపు మచ్చరమ్ము
 మా తేతదేహాలు అంటనీకండి ।

వ్యాఖ్యాత :

“తోటమాలి పూబాలల మనసు అర్థంచేసుకన్నాడు.
అయినా తమదొరలు పూబాలల పోవణకు చేసిన
వర్షాటవ ప్రశంసిస్తూ వారి మంచితనాన్ని తెలియ
చెబుతున్నాడు.”

తోటమాలి:

పూబాలారా ఓ వుష్పలాలినలారా
మీ మనసులో మీకు ఇంత బాధున్నదా? | పూ!
మీ పోవణకు దొరలు ఎన్నో వనరులు కూర్చి
మీ పెంపునకు వారు పొదరిళ్ళనిచ్చి
అసండిమున పెరిగి అలరారు చుండమని
కోరుచుండిరి తల్లి నిజమమ్మ విశరమ్మ!

వ్యాఖ్యాత:

“పూబాలలు తోటమాలి మాటలు నమ్మదలచలేదు.
తమజాతి ప్రకృతిలో ఎంత స్వేచ్ఛగా జన్మించి జీవించు
కుండేదో పూహించుకుంటూ తమను పట్ట వాసాలకు చేర్చి
ఎలా హింసిస్తున్నారో ఎలా అవమానిస్తున్నారో గట్టిగా
చెప్పనాకంభించారు||”

పూబాలలు:

కాదు కాదు కానేకాదు.....

కొండల్లో కొండల్లో కారకపుండు వుండే మేషులు
ప్రకృతి జడలోన మాలెల్లి వొడిలోన
అల్లలాడే మమ్మ పట్టితెచ్చిన మీరు
కోరికలమేరకై పరిహాసించారు||

అర్జును స్వామిలు మా ప్రాణమానాలు
పణము లేచే శారు!

దేవు కిసహితముంచాలునేర్పారు

తుచ్చ స్వార్థముగాద?

మీ అండము కోరి మా గొంతు మరివేసి

ఆనందదోలికల చిరారాచుందురే?

ఇది మీకు న్యాయమా?

ఇది మీకు ధర్మమా?॥

వ్యాఖ్యాత:

“పూజలలు కృతశ్శయంతో చేసిన విన్నపాలకు
ముగ్ధుడైకూడా ప్రభువులు దేశాభిమానులని, గొప్పపనులు
చేశారని, దెప్పదలచాడు తోటమాలి”

తోటమాలి:

పూజాలలారా ఓ

పుష్పలాలినల రా॥

మీ కోరికేమిటో నాకు తెలుపండమ్మ

మీ బాధలేమిటో తెలుసుకోనిండమ్మా॥

దేశమేలే ప్రభువులు ఎన్నో గొప్పలుచేసి

దేశాభిమానులై పూజించాచివు

వారు మిమ్ము ఇప్పుడు కృతఘ్నులంటారు॥

మిమ్ము పెంచిన చేయిత్తించి కోసి మిమ్ము

తరిలించదమ్మా! తాత మాటలు నమ్మరమ్మా॥

వ్యాఖ్యాత:

“పూజాలలు శాంత గంభీర వదనాలతో తమ మనో

భావాలు ప్రకటించుతున్నారు”

పూబాలలు:

మమ్ము పెంచిన మాలి తాతా
 ఈ మాయలో మము ఈశ్వరయ్యా || మమ్ము ||
 జౌషధాలకు ర క్షితుము
 అంజనాకు దేహమితుము
 మీచలెనె లోకాన మేము జన్మించాము
 జన్మించినాముగా జీవించి తీరనలె || మమ్ము ||

దేశభిమానము మాకు కలదని
 వట్టిగొప్పలు మేము చెప్పము
 త్యాగధనుల అమరవీరుల
 మహాశక్తాన యాత్రల
 వాహుల పాదాల ధూళికి
 మాదుమేనుల నందనిమ్ము
 అడయె మాకొక స్వర్గపథము
 పరమపద సోపాన పదిము || మమ్ము ||

సమాప్తం

వృచ్చ కటికం

బ్రది ప్రపంచఖ్యాతి పొందిన భారతీయ సంస్కృత నాటకాల్లో ఒకటి. ఈ నాటకం తొలుత భాసుని నాటకాల్లో అనంపూర్తి నాటకంగా మిగిలిపోయింది. దానిపేరు “చారుదత్త” తమిళ శూద్రక మహాకవిచే వృచ్చకటకంగా వెలుగు చూసింది. వృచ్చ కటకం అంటే మట్టి బండి. ఈ మట్టిబండి నాటకం యొక్క పతాక సన్నివేశంలో ప్రధాన పాత్ర నిర్వహిస్తుంది. అందుచేత అది నాటకానికి మకుట మైంది.

వివిధ భాషల్లో ఈ నాటకం వసంతసేన, చారుదత్త పేర్లతో అనువదించబడింది కూడా.

రచయిత సమకాలీన జీవితచిత్రణ చేయటంలో నాటకీయత చక్కగా వాడిగింది. నాటకంలోని పాత్రలు సమకాలీన జీవితాన్ని చక్కగా ప్రతిబింబిస్తాయి. కథానాయిక వసంతసేనలోని బౌద్ధత్వం, శకాసులోని దుష్టత్వం; చారుదత్తుని సాశీల్యత సాధారణ ప్రేక్షకునికి అందని విధంగా పెరిగిపోయాయి. అందుచేత ఈ నాటకం చూచినా చూచినా శకాసుదూ. వసంతసేన ప్రేక్షక-పాతక మనసుల్లో ముదపడతారు. మూడవ పాత్రగా చారుదత్తుడు కథారూపంలో నాయకుడుగా మూర్తి కడతాడు. శర్మిలకుడు, విటుడు, రాజోద్యోగి, సంవాహకడు, మదనిక పాత్రలు నాటి సమాజాన్ని మన కన్నులకు కడతాయి. ఆలోచింప చేస్తాయి.

ఈ నాటకంలో వేశ్యజాతి ఐశ్వర్యం, బానిసల క్రయం
రాజరికపు దౌష్ట్యం, తిరుగుబాటుదారుల వ్యూహారచనలు,
రాజ్యోద్యోగుల అవినీతి, చోరవృత్తి, నిత్య జీవితంలో ఎడ్ల
బండ్లు పరిచయం అపుతాయి. ఆ నాటికి గుర్రాలు రాజరి
కపు సైన్యాలకు పరిమితంగా భావించినవచ్చు. ఈ కథా నస్తు
పునిబట్టి ఎడ్ల బండ్ల వాడుకనుబట్టి కుళావంతి సగరం భారత
తూర్పు సముద్రతీర ప్రాంతంగా గుర్తించడం తప్పకాబోదు.
పాత్రల పేర్లు కూడా అందుకు దోహదం చేస్తాయి. జై నమత
ప్రభావం కల్గివు భారత శీతలోనూ, బౌద్ధ సుత్రాచారాలు
తూర్పుతీర భారతంలోనూ, నేటికీ నిలిచి వుండటం గమనార్హం.

సంవాహకుడు నిరుద్యోగం దారిద్ర్యం అనుభవించ లేక
బౌద్ధ భిక్షువుగా జీవితం పారించేవానిగా చిత్రించడం,
మైత్రేయుడనే ఒక ఋషి. (మైత్రావరుణుడు) పాత్రను
విదూషకునిగా చేయడం. చారుదత్తుని పాత్రలో పుస్తమ
గుణాలు చిత్రించి ఆ పాత్రను ప్రేక్షకుల మనసులో ప్రతి
స్థించ లేకపోవడం కచ నమత ఆలోచనలు అతని సమకాలీన
జీవితాశయాలను చిత్రించడంలో విమర్శనాత్మక దృష్టిని
ప్రశంసాత్మక దృష్టిని ఏవ పాత్రలకు ఎలా ఆపాదించాడనేది
పరిశీలనాంశం. (స్థలా భావంచేత పాత్రలకు ఒక కొత్త
ఆలోచన కల్పించే వరకే ఇక్కడ ఈ చిన్న ప్రయత్నం).

కథ : వసంతసేనను వసంతోత్సవ శృత్యవేడుకలో
చూచాడు శకారుడు. మోహించాడు, పెంబడించాడు.
ఆమె అతనికి అందకుండా పారిపోయింది. తెలియక చేరి

ఇల్లు చారుడత్తునిదని తెలుసుకొని. వసంతసేన చారుడత్తుని ఇంట నగలు వుంచి ఇంటికి వెళ్లింది.

వసంతసేనకు చారుడత్తుని పరిచయం లభించడంతో ఆనందంగా చెలికత్తెతో చెప్పుకుంటున్నది. ఇంకాలో సంవాహకుడు జూదంలో పది సువర్గాలు బాకీపడి పారిపోయి వచ్చి వసంతసేన ఇంట్లో దూరాడు. తను చారుడత్తుని నేవకట్టని చెప్పుకున్నాడు. చారుడత్తుని నేవకునికి, నేవలకు పూనుకుంది వసంతసేన. తాను నేవలకు అడ్డుకుడిసిని చెప్పుకుని తన బాధను వెళ్ళబోసుకున్నాడు. వసంతసేన పది సువర్గాలు అతనికిచ్చి సగౌరవంగా నాగసంపింది.

ఆనగలను దాచి, తరువాత వసంతసేనకు చేర్చునిమిత్తనుని అవి మైత్రేయుడి వద్ద వుంచబడ్డాయి. మైత్రేయుడు భోజనస్క్రియడు, నిద్రాస్క్రియడు, ఆరాధి తోడ్పడవున్న నగల మూట వత్తిడికి నీడ కట్టించేడు శర్వీలకుడు. అనేదొంగ చారుడత్తుని ఇంటికి కన్నంవేసి, లోనికి ప్రవేశించాడు. అనుగుల సస్వడి విన్న మైత్రేయుడు చారుడత్తుని భావించి ఆ నగలు మూట కళ్ళుమూసుకుని అందించాడు. దొంగ ఆనందించాడు. ఉదయమే చారుడత్తుడు లేచి దొంగ వచ్చాడని తెలుసుకున్నాడు. నగల పోయిన తీరు తెలుసుకున్నాడు. వసంతసేన ఋణం తీర్చటం నుంచి కాదపడ్డాడు.

వసంతసేన ఇంటిపెరటిలోని ఏనుగు కట్లు తెంచుకుని వీధిన పడింది. దసంగగోలు పెరుతున్నారు. మావటి నుండలింపబోజే తొండిముతో విసిరేసింది సంవాహకుణ్ణి

దంతాలతో ఎత్తింది. పూర్ణుడనే వసంతసేన నౌకరు
ఇనుప కోను అంకుశాన్ని తీసుకు వెళ్ళి దాన్ని తొంగ
దీశాడు. అతన్ని జనం అంతా అభినందిస్తున్నారు. దారిస
పోతున్న చాచుడత్తుడు హఠాత్తుడైనా ఇవ్వాని ప్రయత్నించి
విచారింది తనపై పుత్రతయాన్ని బహూరించాడు. కానిసి
స్వీకరించిన వసంతసేన పడివసింది పోతుంది. పూర్ణుడి
అప్రమేయాన్ని కొనియాడుతుంది.

నగలు తీసుకున్న శర్మిష్ఠుడు మదనిక కోసం వసంతసేన
ఇంటికి వెళ్ళాడు. నగలు చూసి మదనిక ఎవరినో చంపి
తెచ్చానని నిందిస్తుంది. కాదు కన్నం వేసి తెచ్చానంటాడు.
నగలుచూచి ఆశ్చర్యపోతుంది. నగలు మానవసంతసేనవి, అవి
చాచుడత్తుడి ఇల్లో ప్రాచింది ఆ ఇంటికి కన్నం వేశావా? ఎంత
జరి చెశావు అని బాధపడింది. ప్రియుడికి ఒక వ్రాసేయం
చెప్పింది చాచుడత్తుడు చాచు ఈ నగలు కంపించారు అని
చెప్పమంటుంది. అలా చెప్పాడు అతను

విషయం అంతా తెలిసిన వసంతసేన నవ్వుకుంది.
వారి ప్రేమకు ప్రశంసించింది. బానిసగా వున్న మదనికను
శర్మిష్ఠునికి ఇచ్చివేసింది. ఆనందించారు ప్రశంసించారు,
వెళ్ళిపోయారు.

ప్రేతేయుడు చాచుడత్తుని భార్య రత్నావతిని తీసు
కొచ్చాడు. వసంతసేన వ్యర్థాన్ని ఆవాసాన్ని చూచి
ఆశ్చర్యపోయాడు. తనమిత్రుడు జూదంలో నీ నగలు వోడి
పోయాడు. దానికి బదులు ఈ నగ పంపాడు స్వీకరించి సరి
పెట్టుకోమని చెప్పమన్నాడని చెప్పాడు. విని నవ్వుకుంది.

వారి నిజాయితీని మెచ్చుకుంది. నాకే సంపించినదాన్ని ఎందుకాదనాలి, ఒకసారి చూడవస్తానని చమత్కరించింది వసంత సేన. ఆమె చమత్కారానికి ఎళ్ళుచుండిన మైత్రేయుడు తిట్టుకుంటూ గడపదాటాడు. మైత్రేయుని చూచి వసంత సేన ఆనందంగా నవ్వుకుంది.

వసంత సేన సర్వాంగ సుందరంగా అలంకరించుకొని చారు దత్తుని ఇంటికి వచ్చింది. చారుదత్తుడు పూదోటలోకివిహారానికి వెళ్ళాడు. చారుదత్తుని కొడుకు రోహసేనుడు బంగారు బండి కావాలని నూరాం చేస్తున్నాడు. షరిచారిక రదనిక అతన్ని ఓవారుస్తున్నది. అతను వింటుంటేడు. వసంత సేనకు జాలి వేసింది ఆ నగలు మట్టి బంకిలో కొన్ని వేసి బంగారు బండి చేయించుని రదనికకు చెప్పింది. రోహసేనుని ఆనంద పరిచింది. బయట వున్న చారుదత్తునిబండిని వుండమని ఆమె అలంకరణకు వెళ్ళింది. ఇంతలో ఆ బండి ముందుకు వెళ్ళి వేరొక బండి వచ్చి ఆగింది. వసంత సేన ఆబండి ఎక్కి వెళ్ళింది. అది శకారుడు తోటకు చేరటం— శకారుడు కనబడటం తారినకడింది. ఆమె ఆశ్చర్యపడి జరిగిన పొరపాటుకునగచింది.

శకారుడు బసవంతంచేశాడు. ఆమె లొంగలేదు. ఆమెను గొంతుకులిమాడు. ఆమె చనిపోయిందని విటుడు చెప్పాడు. అక్కడకు ఒక భిక్షువువొస్తున్నాడని గమనించి ఆమెను ఎండుటాకులలో కప్పివేసి పారిపోయాడు. సంవాహకుడు భిక్షువుగా జీవిస్తూ అచటకు కొచ్చి తడిబట్ట ఎండుటాకులపై ఆరవేశాడు. ఆకులు కదులుతున్నాయి. భయం వేసింది. ఆకుల పొగులొంచి ఆడమనిషి లేచింది. ఆమె

వసంతసేనగా గుర్తించాడు. తన పరిచయం వివరించాడు. ఆమె ఇంటికి వెళ్ళడానికి సహాయంగా నడిచాడు.

శకారుడు పోషాని ధైర్యం చిక్కబట్టుకుని ఒక కన్నాగం పన్నాడు. రక్షకధిలులు చారుదత్తుని ఇంటికి వెళితే అతను లేడు. మట్టిబండ్రిలో బంగారు నగలున్నాయి. అవి వసంతసేనవి. చారుదత్తుడు వసంతసేనను హత్య చేసి నగలు అపహరించివట్లు నేరంమోపాడు. న్యాయాధికారులు శకారుని ఆరోపణ ఆమోదించారు. చారుదత్తుడు నిర్దోషిగా నిరూపించుకోలేక పోయాడన్నాడు. మరణశిక్ష విధించారు.

నగరంఅంతా గగ్గోలుగా వుంది.

విప్లవకారులు చెరసాలనుండి ఆర్యకుణ్ణి విడిపించారు. మరణశిక్ష పడిన చారుదత్తుడు పూరేగించబడు

తున్నాడు.

విప్లవకారులు ప్రజలు శకారుణ్ణి వెంబడించారు.

ఆర్యకుడు తన రాజ్యాధికారం ప్రకటించాడు.

చారుదత్తుని మరణ శిక్ష రద్దయింది.

శకారుడు నేరస్తుడిగా బంధించబడ్డాడు

చారుదత్తుడు, వసంతసేన, రోహ సేనుడు, చారుదత్తుని

భార్య పరివారం ఆనందాబ్దిలో తేలియాడారు.

పాత్రల పరిచయం

చారుదత్తుడు :

వ్యాపారి, కళాభిమాని. సంగీత, నాట్య, సాహిత్యాలు తెలిసినవాడు. శ్రోత్రియుడు, దానధర్మాలు చేసిన కార

ణంగా, సముద్రంలో ఓడలు మునిగిపోయి వ్యాపారంలో
 నష్టపోయాడు. ఎంతైనా దేహి అన్నపుడు ఆదరించలేక
 పోయానని బాధపడుతుంటాడు. అతను వసంతసేన సగలు
 తన ఇంటి దొంగదోచుకుపోగా అది తెలియక దొంగ కన్నం
 వేయటంలోని నైపుణ్యాన్ని కళాత్మకంగా ప్రశంసిస్తాడు.
 అతని శ్రమకు తుల్యం ఏమీ దొరకనందుకు దొంగ ఎంత
 బాధపడి వుంటాడోనని బాధపడతాడు.

వసంతసేన సగలు తన ఇంటిలో దొంగలుకడి దొంగి
 లించారని చెప్పలేక అబద్ధ ఆడ నిశ్చయించి అవి జూదంలో
 పోయాయని అందుకు బదులుగా తన భార్య రత్నానలి
 పంపినట్లు క్షమాపణలు కోరుతున్నానని మైత్రేయనితో
 వర్తమానం పంపుతాడు.

తనను ప్రేమించిన వసంతసేనను గౌరవిస్తాడు. వసంత
 సేనను మోహించిన శకారుడు చారుడత్తునిపై కక్షకట్టినట్లు
 ప్రవర్తించాడు. అతనిపై వసంతసేన హత్యానేరం మోపాడు.
 న్యాయస్థానంలో చారుడత్తునికి న్యాయం జరగలేదు. అతను
 మరణశిక్షపడి నధస్థానానికి పూరేగివుగా వెళుతున్నాడు
 భార్యాబిడ్డల్ని దరిచెరినీయలేదు. దేశంలో ఆర్యుని నాయ
 కత్వాన విప్లవకారులు విజృంభించి జైలులోని ఆర్యుడు
 విడుదలైన రాజకం ప్రకటించాడు. వసంతసేన బ్రతికి
 వుంటుంటేత చారుడత్తునికి శిక్ష ద్వంద్వుంది.

ఈ సాత్రలో దయ, శాంతం, దుఃఖం, కరుణ
 ఆనందం ప్రదర్శించడానికి మంచి అవకాశాలున్నాయి.

శకారుడు:

ఇతడు రాజకృతిని భోగలాలసుడు, సాహిత్య
సాగంధం అంటని వాడు. స్త్రీవ్యామోహం జాన్తి. వసం
తోత్సవంలో వసంతసేనను చూచి వెంబడించాడు.
విటులను పంపాడు. పనిజరగలేదు. ఎలాగయినా నరే వసంత
సేనను అనుభవించాలనే కోరికచావలేదు ఒకరోజు పోర
పాటున వసంతసేన చారుడత్తుని బండిగా భావించి శకారుని
బండిలో ఎక్కింది. ఆ బండి పుష్పకరండక తోటలోకి వెళ్ళి
శకారుని నద్ద ఆగింది. శకారుడి అనందానికి అనధుల్లేవు.
వసంతసేనను పోగిడాడు. వ్రార్ధించాడు. ఆమె అంగీకరించ
లేదు అతని పొందు. శకారుడు అప్రహించాడు. చంపుతానని
బెరించాడు కాని ఆమె లొంగలేదు. గొంతు పిసికి చంపా
లనుకున్నాడు. ఆమె గొంతు నలిమాడు. అంతలో అటు
వేపు ఓ బిత్తువు నస్తూ వుండటం చూచి విటుడి నలహపై
ఆమె మరణించిందని భయపడి పారిపోయాడు.

భటులు చెప్పిన సమాచారం మేరకు చారుడత్తుని
ఇంటిలో ఎట్టిబండిలో బంగారు సగలుచూచి దువ్వుపూసాం
పన్ని చారుడత్తునిపై వసంతసేన హత్యాసేరం మోపి
మరణశిక్ష వేయించాడు.

దేశంలోని అంతర్ముద్ధంలో భాగంగా ఆర్జకుడు చర
విడిపించుకుని బయటకొచ్చి రాజ్యాధికారం ప్రకటించాడు.
శకారుడు ప్రజలచేత హింసింపబడి ఆర్జకునిచే రాజదండనకు
గురయ్యాడు. ఇతను భాషరాని మూఱుడు.

ఇతని పాత్రలో గాంధీర్యం-వాచకంలో హాస్యం
వుంటాయి. ఇతను ప్రపంచ దృష్టిలో గౌరవం పొందలేక
పోయాడు.

వసంతసేన :

ఈమె వేశ్య. బంగారానికి తావిఅబ్బివట్లు సాహిత్యం
సంగీతం, నాట్యం ఈమెకు బాగా పరిచయం. గొప్ప నాట్య
గత్రేగా రాజ్యంలో పేరుమోసింది. కోరికలు పన్ననీజాతి
స్త్రీవి- భక్తి, ఉత్తమపురుష ప్రేమా రాధా, శుభాశ్చత్తి
నిరాకరణ, ఈమె గుణాలు. ఎయ్యసుకు తెగిన మంచి శరీర
శౌప్యం.

శకూరుడు వెంబడించడంబట్ల వుత్సవజనంలోనుంచి
తప్పకుండు. చెల్లలూ ఆమెవేరయ్యారు. చారుడత్తుకి ఇంటికి
చేరింది తెలియక. తెలిసి ఆనందించింది. సగలు దాచమని
అతనికిచ్చింది. అవి దొంగిలించిన దొంగ. ఆ సగలతో తన
దాసిని విడిపించుకోడానికి వచ్చాడు. ఆ సగలగురించి తెలుసు
కుంది. దాసికోరిక మన్నించి ఆమెకు విముక్తి నిచ్చింది.

ఒకనాటి చారుడత్తుని నేవగుడు జూదంలో ఓడిపోయి
గెలుపుదార్ల బాధ తట్టుకోలేక పారిపోయి వసంతసేన కిళ్ళ
వడ్డాడు. ఆరిడు చారుడత్తుని నేవగుడని తెలిసి ఆనందించిన
అతనికి బంగారం నాణాలు ఇచ్చింది. అతను భీక్షువుల్లో
చేరిపోతానని వెళ్ళిపోయాడు.

మీ సగలు జూదంలో పోయాయి. అందుకని
నామిత్రుడు తన భార్య సగలు పంపాడు అని మైత్రేయుడు
వసంతసేన ఇంటికి వచ్చాడు. నేను మీమిత్రుని ఇంటికివచ్చి

చూస్తాను. అన్నది. వసంతసేన తన సగలస్నే తీసుకొని చారుడత్తుని ఇంటికెళ్ళింది. అచ్చట రోహిణిమడు మట్టి బండితో ఆడుకోని మా రాంచేస్తున్నాడు. ఆ సగలు మట్టి బండిలో వేసి ఇంకా రుబండి చేయించుకొనుంటుంది. చారుడత్తునితోనూ తోచకు బయలుదేరింది.

పొరపాటున శకారుని బండి ఎక్కి అతని వలతో చిక్కి అతనిచేత హత్యచేయబడింది. కాని ప్రాణంపోలేదు. కొంత సేపటికి తెలివినచ్చి భిక్షు నంవాహకుని సేవలంకుకుంది. చారుడత్తునికి మరణశిక్ష విధించబడినట్లు తెలిసి కలగొట్టింది. ఆర్యుడు అధికారానికొచ్చి మరణశిక్ష కద్దుచేయగా చారుడత్తుని చేరి ఆనందించింది.

ఈపాత్రలో శృంగారం ప్రధానమైంది. ఆనందం, ఆట, పాట, అలంకరణ, దానం, ప్రేమోపాసన ప్రధాన స్వభావాలు. పతాక చిహ్న వేషంలో దుఃఖం, భయం, పాత్రలోని బౌచిత్యాన్ని కరుణరసపూరితం చేస్తాయి.

మదనిక-రదనిక :

మదనిక పాత్ర నాటి బానిస స్త్రీజాతి ప్రతినిధి. శర్వీలకుని ప్రియురాలు మదనిక. ఆమెను అతను స్వీకరింపక ముందే వసంతసేనకు బానిసగా అమ్మివేయబడింది. ఆమెను విడిపించుకోవడానికి శర్వీలకుడు చారుడత్తుని ఇంట్లో దొంగ తనం చేశాడని తెలిసి చాలా బాధపడుతుంది. ఆ సగలు వసంతసేననని తెలిసి కంకారుపడుతుంది. విషయం తెలిసిన వసంతసేన దయాపూర్ణ హృదయంతో తనకు విముక్తి ప్రసా

దించగా కృతజ్ఞతాభావంతో ఆమెపాదాలపై వాలుతుంది. శర్వలకునితో అనందంగా జీవించనారంభిస్తుంది.

రదనిక సహజమైన సేవాభావం గల బానిస.

మైత్రేయుడు :

భోజనక్రియడైన బ్రాహ్మణుడు. కథానాయకుని ప్రక్కన విదూషకుడు. వేద కాలంలో పవిత్రమైన మైత్రేయుడు ఈనాటిక రచనలో విదూషకుడైనాడు. కారణం వేదిక, బాద్ధ, జైన మత ఘర్షణలలో నైతిక ధర్మం నెరుగ పట్టుకట్టినట్లు భావించవచ్చు. ఇతనికి బుద్ధిబలం లేనట్లు జబ్బు బలమే వున్నట్లు కనిపించాడు. వేషం వాచకం హాస్య ప్రధానం.

శర్వలకుడు :

పతినిమైన బ్రాహ్మణ వర్గ ప్రతినిధి-చోరకళ వృత్తిగా స్వీకరించి అందులో నైపుణ్యం సంపాదించాడు. జంధ్యాన్ని కొలతతాడుగా ఉపయోగిస్తుంటాడు. సహవాస సంపర్క ఫలితంగా వేశ్యకొన్న బానిస స్త్రీని తనుకొని టకే ప్రయత్నం చేస్తాడు. దేశంలో తిరుగుబాటు ప్రకటించిన ఆర్యకునికి సహకరిస్తాడు.

విజయం :

రాజప్రాసాదపు బానిస. శకారుడు దుష్టుని తెలిసిన వాడు. ఆర్యకునికి విప్లవకారులకు సహకరిస్తాడు. శకారుని విపరీత ధోరణిని ప్రక్కదోవ పట్టిస్తాడు.

అర్యకుడు :

విప్లవ నాయకుడు, పాలకరాజు కుశావతి దేశాన్ని జయించి శకారుని రాజప్రతినిధిగా వుంచడాన్ని వ్యతిరేకించి పోరాటం ప్రకటిస్తాను. చరసాలలో వు చుడతాడు. చరసాలను ఛేదించుకుని బయటపడి విజయం పొంది రాజశాసనం ప్రకటించాడు.

రోహనేనిడు :

కసివాడు, చాచుదత్తుని కొడుకు. ఒకనాటి తన విశ్వర్యానికి నేటి దైన్యానికి ప్రతినిధిగా వుంటాడు. తల్లి పట్ల గౌరవం, సహితి తల్లిగా వసంతసేన పట్ల అనుబంధం తెలియనివాడు. తండ్రికి మరిణ శిక్షపడగా తండ్రి కోపం విడిచిస్తాను. తండ్రి స్వర్గోపిగా విడుదలకాగా తండ్రిని చేరి ఆనందిస్తాను.

సంవాహకుడు/భిక్షువు

నాటి పతన సమాజ ప్రతినిధులు. బానిసల్లోకూడా జూదంపట్ల వ్యసనాన్ని ప్రదర్శించి ఆటగాళ్ళ చేతి హింసించబడి పారిపోతాడు. వసంతసేన దయపల్ల అబద్ధం చెప్పి భిక్షువుల్లో కలిసిపోతాడు. నేటి సాధువుల వలె ఆనాటి భిక్షుక వృత్తి సంపాద లంకటంలేని గౌరవయాచక వృత్తిలో చేరుతాడు. ససంతసేనదైన్యం చూచి కరుణ రసార్ద్రత పొంది సేవాధర్మం ప్రదర్శిస్తాను.

రాజోద్యోగి :

పతన సమాజపు అవినీతికి ప్రతినిధి. నేటి లంచగొండి అధికారులకు పోలిక. శకారుడు చెప్పిన మాటకు ధర్మపన్నాలు వల్లించి శిక్షఖాయ పరచుతాడు.

మహాకవి శూద్రకుడు :

శూద్రకుడనేది కవిగూర్త నామమని శరిశోధకులు పేర్కొన్నారు. ఇతడు మంత్రినతముడని కొందరు, మహారాజుని కొందరు అంటున్నారు. ఇతను కాళిదాసు కంటే ముందు జీవించిన వాడని కొందరి అభిప్రాయం. కాని భాన నాటకాలు కీ.శ. 3వ శతాబ్దిలోనివని తేల్చారు. కాని శూద్ర కుని మృచ్ఛకతికం కీ. పూ. 100 నాటి రచనని కొందరి అభిప్రాయం. భాన భాసుడనే కవి పేర్కొని తెలియడంచేత ఇది అతని రచన అని కొందరి వాదన. భావకుడనే కవి హర్ష నర్ధనుని ఆస్థానంలో వున్నట్లు కొన్ని ఆధారాలు. అతను 600 తరువాతివాడు.

ఆధునిక విమర్శకుల్లో అగ్రగణ్యులు కీ. శ. 6-7 శతాబ్దాల మధ్యకాలంగా నిర్ణయించారు—

శూద్రకుని పుట్టుపూర్వోత్తరాలు సరిగా లభ్యం కావడంలేదు. కాని మృచ్ఛకతికం సంస్కృత మహానాటకాల్లో ఒకటిగా అందరూ అంగీరించారు.

వసంతసేన

మాతృక : “మృచ్చకటికం” సంస్కృతనాటకం

1వ సీను - దేవాలయం:

(వసంతోత్సవ వేడుకలలో దేవదాసి వసంతసేన వసంత మంటకంలో వినోదభరితంగా నృత్యం చేస్తున్నది. సభికులు ఆనందిస్తున్నారు. వసంతసేన చారుదత్తుని అభిమాన్ని పొందే ప్రయత్నం - గౌరవ, భక్తి, ప్రకృతుతో నాట్యం చేస్తున్నది. చారుదత్తుడు రసానందంలో మునిగి వున్నాడు. శకారుడు శృంగార వికారాలు అనుభవిస్తున్నాడు. వసంత సేనను అందుకోవాలని తహతహలాడు తున్నాడు)

వసంతసేన : (నృత్యం చేస్తున్నది)

మనసాయరా! మనసాయరా!

సరస సౌఖ్య సుందర హృదయుడా

|| మన ||

నినజూడ నాయద పరవసించేను

పరవసించిన యదన కలలు పూపేను

కలలుచిన యద పొదలా పూచేను

పూచిన పొద కదలి ఝల్లుఝల్లుని రాలి

ఈ హృదయ కుసుమాలు నీపాదాల రాలె || మన ||

మమ్మగుడే! నవ మమ్మగుడే! రసమమ్మగుడే!

ఆనహించేను! యద దహియించేను

సుందర సాగరా సుడియై రారా

తాప ముపశమింప కౌగిలించరా

చరిత శీలిని నిన్ను కోరుకున్నారా || మన ||

నీకులు గిరులై నాకు ఎన్నో పుష్పాయి
 శేః సుందర వసులు సేచూడ లేదు
 కీర్తి శిః రాల్చి కొలనై యన్నావు
 కొంక తీరక నీ లోయ సన్నాను

పిలుపులు వివరా! నా హృదయాధి దేవా || పున ||

శకారుడు : ఓహో! వసంతసేనా! ఇవిగో నాకానుకూల బం
 దుకొ!

వసంతసేన : (జవాబు లేదు)

శకారుడు :

ఓహో! అహో! ఏమే నీఅందం

మేనకా ఊర్వశి ఎందుకు నీమూందు || ఓహో ||

నీతలా సావిత్రిలా ఇంద్రలోకంలో

నా హృదయాలయంలో నిలువరావె || ఓహో ||

అబ్బ నీసొగసు జూడ బుద్ధి మొద్దుబారె

ఆనా నీనాట్యమే నాయినిని చంపినే || ఓహో ||

నీ రాజునే దేశాధిపతి నే! ఏనుడ నే

పిలుపు విన్నా నే! నాకోరిక దీర్చవే || ఓహో ||

వసంతసేన : (శకారుని నిర్లక్ష్యం చేసింది. చారుదత్తునికి

కణామం చేసింది)

“ఆశీర్వాదించండి షుభాశయా! అనుగ్రహించండి!”

చారుదత్తుడు :

అమర భారద వీవు సౌశీల్యరాసి

పదయుగళ హేలా పరమేశ్వరీ || అహ ||

(వనంత సేన నాట్యం ప్రారంభించింది)

చరణకింకణ ఝణుత లీలా

వర్ధిల్లు శతవర్ష వాసంతి బేలా

|| అప ||

రాగరంజిత మైన భావవిన్యాసాలు

భగవతినీలీల ప్రభవించు బాల

|| అప ||

భరతుని బ్రహ్మను ఉపవసించిననీవు

గౌరీ నటరాజులను అర్చించి తరియించు || అప ||

“వనంత సేనా ఆయురారోగ్య ఐశ్వర్యాలతో వర్ధిల్లు!”

శకూరుడు : (అనన్యాయముంటాడు. అనహనం ప్రదర్శిస్తాడు)

ఓవ నీను : అడవి—

(శకూరుడు రాజ ప్రతినిధిగా దేశంలో అరాచకం సృష్టించాడు. అరాచకం ప్రబలింది. అడవిలో దేశంలో ఆర్యకుడు, శర్వలకుడు; చంద్రుడు, విటుడు వున్నారు)

ఆర్యకుడు :

మిత్రులారా! నా మిత్రులారా!

చందన శర్వకులారా! ప్రజలారా!

|| మిత్ర ||

శకూరుని వికారాలను—ప్రజలంతా చవిచూచారు

రాచనారి క్రమానూ—అనుభవించి చూచారు

ఆర్యకుడు తిరుగుబాటు—బావుటాను ఎత్తాడు

సుఖమును జీవితాలు—మందర స్వప్నాలు

గురువుల పూజించే—శ్రేష్ఠుల గౌరవించే

“ఆచార్య కావాలి—అందరు సుఖించాలి” || మిత్ర ||

శర్వీలకుడు :

ధర్మము అధర్మము నా కంటితో చూచాను
దౌర్భాగ్యం దౌర్జన్యం నేననుభవించాను
ఓషలు బండపైకి బండ్లు ఓషలపైకి
తారుమారు లున్నతాయి తప్పదు ఈ తరుణంతో ||ధ||
బంగారు బూడితో ఆడినట్టివాడు
మంటి బండితో కూడా ఆడక తప్పదు ||ధ||

చందనాడు :

శర్వీలకా ఈ పాలకరాజోచ్చి
శకారునికి రాజ్యమిచ్చి చూడు ||శ||
ఇప్పుడతను దేవతలను ధర్మదేవతలను
కుంటిగుడ్డి చేశాడు మూలకు తోనేశాడు
చారుదత్తు శ్వేతు పేదరికం చవిచూడను
నాడంతా దేహీ యనగానే అర్థి దీర్చును ||శ||
చెడుపులు స్త్రీతాలు బడులు గుడులు కట్టించి
ఆనందం అందితో ఆనాడు పంచకొనను
దాసధర్మా లీయలేక శాధలతో కృంగి
శిథిలాలయ శిల్పమై నిలిచాడు నేడు ||శ||

విటాడు :

అన్నలార ఆర్కులార నేను దొంగవిటాడను
శకారునికి చెలికాగ కార్యం సాధిస్తాను ||అన్న||
వసుతనేనను వాడు వెంటాడుతున్నాడు
చారుదత్తు పాశీల్యం నిండలపాదేశాడు ||అన్న||

అదయా:

నిక్కిష్టపు రాజరికం నేగూలువరకు
 నిడమైన ధర్మశ్వజం రెసరెకలాడేవరకు || ౧ ||
 కుశాపతి దేశమాతభానిన సంకెళ్ళు తెంచ
 తిరుగుబాటు తప్పదు-పోరాటం జ్వాలె || ౨ ||
 కడిలింద-చైతన్యం-కడిలిందీ
 చైతన్యరథం-చైతన్యరథం ||

కి వ నీను: చారుదత్తుని వీధి

(వసంతసేన పరుగున వచ్చి ఒక ఇంటివారన దాగింది.
 ఆమెను తరుముతూ శకారుడు వచ్చాడు)

శకారుడు :

ఆడదానా ఆడేదానా
 అండమైన దంతన వీణా || ఆడ ||
 మోగవే మోగించవే
 నా నుదిని నీవు రగిలించవే || ఆడ ||
 నలుపు నలుపుమా వసంతసేనా
 మెరుపు టద్దమా జిగులజుగా
 సరమానవుణ్ణి నీను తరుముచుంటినే
 కామించానే మోహించానే వెండించానే || ఆడ ||
 నీ నగల గలగల కనులనింటినే
 నీ పువ్వుల వాసన చెవులకంటినే
 నీ పువ్వుల చప్పుడు నగల వాసనలు
 ఈ పున్నమిచీకటి ఇక నాదేనే || ఆడ ||

కాముని వున్న మి వేడుకనాడు
నా కంటబడితేవే కాసుల సేనా
వంటికి సుఖమే వసంతసేనా
కంటికి సుఖమే నవ్యువీణా

||అడ||

చరిత్రసంతా చవవగఁదూనే
పురాణాలను పులుసచేతునే
న్యాయం ధర్మం నలిపేస్తానే

నానాగొడవా చేసేస్తానీ నాకు దక్కకుంటే ||అడ||

రాజుగారి చినమద్దుల రాణికి
సాయాన నే చిసెరిమ్ముడనే
నేకమనునా చేసెయ్యగలనే

కోపంప నే చంపేస్తానే

||అడ||

(వసంతసేనను వెతుకతూ ఇనలకు పోయాడు)

వసంతసేన :

అయ్యో అయ్యో ధూర్తుడు

అడ్డంకం కాకమాకమా

ఈ రాత్రివేళిలో నిర్దోషుని నిధిలో

వదిలి ఎక్కా ఎటుబోదు నేను

||అ||

అదిగో అదిగో కరాను మదిగో

ఇదిగో ఇదిగో దరిచేరినాను

ఇందు మెల్లగదూరి ఈ దాడి దాటుకునే

హాయిగా యింటికి నే చేరుకు టాను

||అ||

(శకారుడ విటదూ వచ్చారు. వసంతసేన చూచుదత్తుని

ఇంట్లోకి వెళ్ళింది).

విటుడు :

శకారా! శకారా! ఓ రోరివికారా
శనిగమాపు రూపానికి ప్రతిరూప మీపురా ॥శ॥

ఆ ఇంట ఈ ఇంట దూరగాను తగదురా
ప్రతి ఆడదానివెంట నీవు పరుగులిడ తగదురా ॥శ॥

అందమైన చిన్నదాన్ని అడిగినచో రానిదాన్ని
ఆ కొరిక లేనిదాన్ని బలవంతం చేయకురా ॥శ॥

(శకారుడు—అతనివెంట విటుడు వెళ్ళారు)

వసంతసేన :

ఆపదలో దొరికిన ఈ చోటు
ఏ దయావాయుని ఆవాసమయేనో ॥ఆ॥

అన్యాయము నెంటాడగ
ఆగంతకుడే కాచెను నన్ను
మాన్యుని గృహమున నేను
తలదాచుకొనగ చేరినాను. ॥ఆ॥

సగలు నాగాభరణములు
ధరించియుండ తగనునేను
వొలిచితిద్దీ నే పోదును.
నిశ్చింతిగ నా నినాసమ్ములకు ॥ఆ॥

(వసంతసేన చారుదత్తుని ఇంటిలో! వెళ్ళింది. మైత్రే
యుడు క్రూరత బయటకొచ్చాడు. శకారుడు,
విటుడు వచ్చారు)

మైత్రేయుఁ :

ఎవరినయ్య నీవు ఈ చీఁటిలో నచ్చావు
ఎవరితోన మొచ్చావు ఎచటనుండి నచ్చావు || ఎన ||
ఇది చారుడత్తుని క్షల్లు చరితార్థ చూడచెల్లు
తగని శనులు చేయిసిగ్గవద ఎవను రోయ
(మైత్రేయుడిని లెక్కచేయకుండా వారు వెతుకు
నున్నారు)

ఈ క్రగట్టిచూడు తగిలిందో ఎముకలూడు
(శకారుడు విటూడు పరుగులీశాడు)
పరుగేలు శందలారా శనిలేద వేర మీకు || ఎన ||

4 వ నీచువసంతసేన క్షల్లు :

(సంవాహకుడు ప్రవేశించాడు. వసంతసేన మదనిక
ప్రవేశించారు)

సంవాహకుడు :

జూదమాడి వాదమాడి జీవితాన వోడినాను
అప్పులవాళ్ళంత నన్ను వెంటదరుము చున్నారు || జూ ||
చారుడత్తుని ఇంట నేనకునిగ వున్నప్పుడు
తిండికి బిల్బిళు ఎప్పుడు కొడువలేదునాకు
ఆ సుగుణమూరి గ్రహణములో చిక్కినాడు
ఈ సంవాహకుడే శనివాహకుడై సుక్కినాడు || జూ ||
(వసంతసేన సపర్యలు మర్కాదలు చేయవూనుకుంది)
అమ్మా వసంతసేనా నేవకు తగనమ్మా
పది సువర్ణాలకే పారిపోయాను తల్లి
(వసంతసేన పది సువర్ణాలిచ్చింది)

నుట్టిలా బంగారుమీరు ఇచ్చారు! వందనాలుతల్లి !
 చాలు ఈ జీవితము సన్మసింతు నేను- ||భూ||
 (అతను వెళ్ళిపోయాడు)

వసంతసేన :

చూడవే ఎదనా ఈ వింతలోకం
 మనిషంతు మనిషికిట ఎంత భయమో చూడు||చూ||
 పదిసునర్థాలకు బ్రతుకు బండ రాయాయె
 రత్న రాసులు కొన్ని రాసుగా వ్రన్నాయి
 చాదుదత్తుని ఇంట సిరి తొలగి నాది
 స్వర్గలోకములోన కళతొలగి నాది ||చూ||

మదనిక : (మేడమీద నుండి క్రిందికి చూచింది)

అమ్మ! అమ్మ! అటుచూడు జనులంతా భయపడిరి
 మన వసుగు కట్టుతెంచి వీధిన సహరిస్తోంది ||అ||
 మాచటికి తొండముతో గిరవాటేసిన
 అటు పోయిన సంవాహకు దంతా తొ ఎత్తింది
 పూర్ణకుడు అటు వెళ్ళి ఇరుపక్కలతో పొడిచెను
 ఘోరించి ఆవసుగు సంవాహకునీ విడిచెను ||అ||
 పూర్ణకునికి ఎదరో కాసుకలిస్తున్నాడు
 హరిలో ఒకదాత ఏదో ఇవ్వ చూచాడు
 చెంబెను ఏమియులేక పుత్తరీయమిచ్చాడు
 కర్ణపూర్ణకుడిటకు వచ్చుచూ యున్నాడు ||అ||

వసంతసేన :

చూడవే మదనిక ఈ వింతలోకం
 మనిషంతు మనిషికి ఎంత అభిమానమో ||చూ||

అదాత ఎవ్వరో తెలుసుకున్నావా?

అత్యాగ బుద్ధియే చారుడత్తు చెన్ను!

(పూర్ణకుడు సచ్చామ వుత్తరీయం చూపాడు)

ఈ ఉత్తరీయమే సుగణాల సౌరభము

పూర్ణకా! నీవెంత అదృష్టశాలిన్

|| చూ ||

రవ నీను - చారుడత్తుని ఇల్లు

(శర్వీలకుడు గోడకు కన్నంకేస్తున్నాడు. లోపలమైత్రేయుడు తల కిందమూటతో సర్రస్తున్నాడు)

కన్నంవేసేస్తా కుంభాకృతిలో

ఓర్మధం వేసేస్తా చంద్రాకృతిలో

|| కన్నం ||

చంద్రమా తొంగిపో తొందరగా

ఓ తమోరాసి ఆనరించు బిర బిరా

నాంబడేనతా నీకు దండాలు కోటిదండాలు

యోగిరోచనా! గురుభాస్కరా మీకు వండనాలు

|| కన్నం ||

(యజ్ఞోపవీతంతో కొలతలువేసి—

కన్నంవేసి ఇంటిలో దూరాడు)

రాక రాక వచ్చాను ద్విదాల ఇంటిలోకి

యజ్ఞోపవీతంతో ఎంతో చక్కగా కొలిచి

చక్క చక్క వొలిచి రాయిరాయి తీసి

వీవు సుత గీమకున్న దూరి సేదచాచు

|| రాక ||

మైత్రేయుడు : (నిద్రలో జోగుతూ మూటపట్టుకున్నాడు)

మిత్రమా చారుడత్తు చంపకయ్య సన్ను

వద్దంటే ఇచ్చావు ఈ సువర్ణభాండం

|| మిత్ర ||

ఎక్కడ జాగా నేనలు ఇక్కడ దాచిందావిడ

ఏ దొంగొ కన్న నేసి దొంగులుక పోగలడు

(శర్వీలకుడు మూట మీద చెయ్యి వేశాడు. ఆ

ఆ చెయ్యిపై నెత్తేయూడు చెయ్యి వేశాడు)

అయినా ఓ చాచిద తనీ చెయ్యి వుండేమి చచ్చుగా

ఇది పుచ్చుకోకపోతే నా నెత్తిమీద పెద్దొట్టే || మల్లె ||

(శర్వీలకుడు మూట తీసుకుని వీధిలోకి వచ్చాడు

మెత్తేయూడు నిద్రపోయాడు)

శర్వీలకుడు :

భలే రాత్రి భలే రాత్రి ఈ చీటిరాత్రి

దేవతలు కరుణించి కార్యం తీర్చేశారు

|| భ ||

ఈ మొద్దు నిద్రరలో సొమ్ములు నాకిచ్చాడు

కత్తికి పని లేకుండా కాసులు అందించాడు

హాయిగా నిదురబో తిండిపోతు బ్రహ్మయ్య

ఈ సగలతో నామదనిక చెర విడిపిస్తాఁడయ్య

|| భ ||

(తెల్ల వారిది - చాచుదత్తుకునచ్చి కన్నం చూశాడు

మెత్తేయూణ్ణి నిద్ర లేపాడు)

చాచుదత్తుకు :

కన్నము వేసిపవాడు కడుబీడవాడు

కాసుకే మరగాని శ్రమను చేశాడు

|| కన్న ||

శూన్య గృహమున చొర్య కళకేమి ఫలము?

శ్రమ నిష్ఫల మై ఆతను విలపించెనేమో!

పేద లెసమా నీకు విశ్వరూపముచాలు
పోపోవే ఇక వేర నాకల్లు వీడి

॥కన్న॥

మైత్రేయుడు :

మిత్రమా చారుడత్త నగలు భద్ర పరిచావా?
నీ చేతికి అందించిన ఆమూటను దాచావా!

చారుడత్తుడు :

నగ లేమిటి-మూ శే.మిటి-ఏమిటి నీమూట?
నా చేతికి అందించిన మూ శే.మిటి మిత్రమా?

మైత్రేయుడు :

అదే గదయ్య మిత్రమా ఆ సునర్ల భాండం
కళ్ళుమూసుకునే నేను నీకందించానుగదా? ॥

చారుడత్తుడు :

నరిసరిసరి ఆ చోరుడు అందుకు పోయాడు
వసంతసేన నగలుదాచిన ఫలమాయె యీ తీరు! ॥

మైత్రేయుడు :

దొంగలెత్తుకుపోతే మనమేమిటి చేస్తాం
పోతేపోయింది సొమ్ము దక్కిందిలే ప్రాణం! ॥

చారుడత్తుడు :

వసంతసేనకు వస్తువు ఏదో ఇవ్వాలికదా
నా మిత్రుడు జూదములో వోడేసి తెలుపు
నా శ్రీమతి రత్నానళి దాని బదులుగ ఇవ్వు
ఆ విధముగ ఈ ఋణము తీర్చుకోనిమ్ము ॥వసం॥

మైత్రేయుడు :

ఎందుకయ్యా ఈ అవస్థ అప్పుడు చూచిందెవరు?

మాంబాడక పూకుకొనుము నాకు తెలియదనుము ।
హరిశ్చంద్రు ధనబోలు కథను అల్లకయ్య
కాళ్ళవచ్చి రెక్కలొచ్చి ఎగిరిపోయె నగలు ॥ఎం॥

చారుడత్తుడు :

మనిషిబ్రతుకు మూడునాళ్ళు
మాబ్రతుకు వెయ్యినాళ్ళు
మాబహాయి బ్రతుకుమిషి

ప్రాణముండి చచ్చినట్లే

॥మ

6 న నీవు-వసంతసేన ఇల్లు

(నసంతసేన ఇల్లు సర్వారంగ సుందరంగా వుంది. శర్వ
లకుడు నగలమూలతో నచ్చాడు. ప్రియరాలు మదని
కను పిలిచాడు)

శర్వలకుడు :

మదనికా నా మదనికా యజమానురాలికో

• చెక్కు, నగలు నేను ఇస్తానా చరను విడననుని ॥మ॥

మదనిక :

సరేసరే ఎక్కడి నీ నగలు

మా నంసంతమ్మ నగలు

చారుడత్తుల వారియంట కన్నం వేశావా?

అడ్డుపడ్డ వారినెల్ల పొట్ట పెట్టుకున్నావా? ॥

శర్వలకుడు :

కొట్టలేదు తిట్టలేదు కత్తికి పనిచెప్పలేదు

వెదకిబోయినదేదో ఈ కాలికి తెగిలిట్లు

నగలు చేతికందాయి నునకు పనికివచ్చాయి ।

మదనిక :

నదు నదు ఇచ్చి వేయ్యి చారుదత్తులవానికి
ఈ సగ యజమానిచూచి మెచ్చదయ్య మనపనికి :
(నసంతసేన వచ్చి నిలచి వింటున్నది)

శర్వలకుడు :

ఆడలూ అబద్ధాలు ఆడవాని సొమ్ములు
అందంగా కథనెల్లు అది నే చెప్పేస్తాను ।

మననిక :

చారుదత్తులవారు అది పంపినట్లు చెప్ప
నీ బాధలు నా చరలు తీర్చగ తానొప్పు ।

వసంతసేన :

మదనికా నా మదనికా మీ కథనంతా విన్నాను
విసండి మీకొక మంచి కథను చెపుతాను ।మ।
చారుదత్తులవారు నాకు ఇలా చెప్పివున్నారు
నీగ నీ చేతికి ఎవరు తెచ్చి ఇస్తారో
వానికి నీ మదనికను కానుకగా ఇవ్వమని
మీరు వెడలి ఆయనకడ ఆశీస్సులు పొందండి ।మ।

మదనిక :

అమ్మా! క్షమియింపు మమ్మ నే చేసిన తప్పులు
అమ్మా ఆశీర్వాదించు మా ఆశల బ్రతుకులు ।అ।

వసంతసేన :

నాకన్నా వేయిరెట్లు మనసువిండి సంతసమూ
మహిలో నలచినవాడు దొంగుటె అంతసము ॥నా
ఇంకా విశ్వర్యం అందుకునే మార్గాలు

పున్నవి ఎన్నెన్నో అవన్ని నాకు బానిసలు
 హృదయము నిండిన ఈశ్వరుడు కంటికి కనరాదు
 నీ ఈశ్వరుడే నీకయి చేయించాచే నదే చూడు ||నా||
 కలకాలం సుఖముగ కలలు పంటలుపండి
 వొడి పండి బ్రతుకుపండి సుఖముగ మనండి
 మనిషీ మనిషికిపున్న తేడాలను చూడండి
 మంచి పెంచేమార్గం మదిలో ఎపుడుంచండి ||నా||

శర్మిలకుడు :

చారుడత్తు త్యాగాలకు జోహారులు వేసవేలు
 త్యాగుని విప్లవాన్ని ఆపలేవు చెరసాలలు ||చా||
 నేను ఇప్పుడు విప్లవపోరాటములో నడవాలి
 మదనికను నా మిత్రుని గృహములోన వుంచాలి
 భగవతీ నీకు శుభం చల్ల వర్షిల్లు భువిని
 విప్లవం జయిస్తుంది ఆర్యకుడిల రాజౌను ||చా||
 (మదనికను తీసుకుని శర్మిలకుడు వెళ్ళిపోయాడు)

మైతేయుడు :

(వచ్చాడు - వసంతసేనను పరీక్షించాడు)

వసంతసేనా! ఓ వసంతసేనా!

నీ ఇల్లు ఇదియేనా అది నిదమేనా! ||వ||

ముంగిటిలో ముగ్గులు పెరడంతా పశువులు

పూదోటా ఫలవృక్షాల్ మాటాడే చిలుకలు

సింహద్వారము చూస్తే కళానిలయమని తెలిసె

పరసశాల గానశాల ప్రియమైన భోజనశాల ||వ||

అలంకరణ పాకకళ అర్చిధుల కావాసములు

మహారాజు కోటవలె కళాశ్మకం నీ యిల్లు
మీ అమ్మ- మీ అన్న-దాసులూ రక్షకులూ
కన్నుల కండువాయె నా జన్మకు నేడు ||వ||

వసంతసేన :

వందనాలు వందనాలు మీ విప్రులు కుశలమా
ఆజ్ఞలు సెలవియ్యండి ఆచరించుతాను ||వ||

మైత్రేయడు :

మా విప్రుడు మీకై ఒక విన్నపమ్ము అనే
అగ్రహించకుండ మిమ్ము
అవధరించుమనియెను ||మా||

అభ్యాసము అవధులు చెడి జూదమునే ఆడి
తమకంలో మీ సగలను చిత్తుగాను ఓడి
బదులుకు బదులుగ ఈ రత్నపళి మీదిచ్చి
ఋణముతీర్చుకున్నట్లుగ విన్నపమ్ము చేసె ||మా||

వసంతసేన :

రత్నపళి అందుకొనగ నాకేమిటి చింత
జూదరి మీ విప్రుని చూడగలను వొకింత ||ర||
(వసంతసేన సవ్యకుంటున్నది- మైత్రేయడు తిట్టు
కుంటున్నాడు)

7 వ సీనా : చారుదత్తుని కల్లు

(సుందరిమైన భవనం శిథిలావస్థలో వున్నది. చిందర
వందరగా వున్నది)

(రోహిణీనుడు మట్టిబండలో ఆదనని అలక. రదనిక
వోదార్చు)

రూపకాలు

రోహణేనుడు :

నాకొద్దు నాకొద్దు మట్టిబండి
కావాలి కావాలి బంగారుబండి

॥నా॥

నగములు నే తిరగాలి పూదోటలు తిరగాలి

అలసిపోక పరుగుతీయు గుర్రాలే కావాలి

॥నా॥

గుర్రాలకు కళ్ళేమునా చేతికి చెర్మకోల

బంగారపు సింగారపు బొమ్మలు కావాలి

॥నా॥

రదనిక :

మంటిబండి ఆటలోన మజావున్నది

బంగారపుబండి మనకు లేకున్నది

॥నుం॥

వున్నదానితోటి ఆడి మురిసిపోవాలి

మనసంతా ఆనందం నింపుకోవాలి

॥మం॥

వనంతసేన :

రోహణేనుడా నేను చూడ లేకురా

బంగారు బండి నీకు చేయిస్తారా

॥రో॥

రదనికా నగలివిగో అగసాలికి ఇవ్వవే

రోహణేను కోర్కెతీరు బండిని అందివ్వవే

॥రో॥

(వనంతసేన నగలు మట్టి బండిలో వేసింది)

రోహణేనుడు :

ఎవరిచమ్మనీవు నాకేమిటి అవుతావు

నీనగలు వొలిచి నాకెందుకు ఇచ్చావు ॥

రదనిక :

నీకు ఇంకో అమ్మ ఈమె కొత్తమ్మ

నీనగలు ఆమెకు ఎంతో ఎంతో ప్రేమ ॥

రోహనేనుడు :

చీ హోవే నమ్మను అబద్ధాల రదనిక
రథచ్చకాలనలె బొంతులు దొర్లించుకు ॥

వసంతసేన :

అబద్ధాలు నబద్ధాలు! కలొచ్చి చకోయి
హాయిగా మనసుతీర ఆటలాడనోయి ॥
రానున్న జీవితాన కావలె నిబద్ధత
రాసిడిలో రాలుదేలి రాణించు హోహిత ॥
రదనికా నేహోవలె వేవేగమె చెప్పవే
చారుదత్తులవారెట మన్ననో తెలుపవే ॥

రదనిక :

అయ్యవారు ఉడయమే పూదోటకు వెళ్లిరి
నీవు కోరినట్లుంటే మాబండ్రి కలదు ఓసిరి ॥
మా నర్థమాను బండ్రిపై వేవేగమె హోనచ్చు
చారుదత్తుల వారిని చేరుకొనవచ్చు ॥

వసంతసేన :

ఉండనను ఉండనను ఎద్దు బండిని
ఒక్కచిటికెలో నత్తును సింగారించుకుని ॥
(వసంతసేన లోకలికి వెళ్ళింది. రదనిక ఖయటకు
వెళ్ళింది.)

కిన నీను ప శకారుని తోట

(తోటలోకి ఎద్దుబండి నస్తున్నది)

స్థావరముడు :

హైహై హైహై హో వే హో వే బండి

పొగురుబోతు ఎద్దుబండి తిన్నగ ॥
పువ్వుకరండక తోలి పూలబాటలో
స్థావరకడుపైగ చేయ సరాసరిగ సరిగ ॥

వనంతసేన :

ఏమి బాడి ఎవరి బండి ఎక్కినానయా
బ్రతుకూ బాడిమారి భవిత బండలాయె ॥

శకారుడు : (నచ్చాడు)

ఆడదానా ఆడదానా
అందమైనా దంతపు వీణా
నిను ప్రేమించేశాను నీనూ
నను ప్రేమించేశయవె నీవూ ॥
పూవులు ఆకులు సింగారిచుకుని
పూజల వుణ్యాలు మూట కట్టుకుని ॥
కాచుకు కూచున్నా నే నీకోసం
కిత్తకితలాటాడు కాసేపు సుఖం కోసం ॥

॥ఆ॥

విటుడు :

శకారా! మూడింద నీకు ఈపూట
శకారా! పోయాడు ఆర్యుడు చేయివాటి ॥
పిష్టనకారులు పిష్టంభించారు
ఆర్యకుణ్ణి చేసినా నిడిచి పెట్టింది ॥

వనంతసేన :

మోవగించి రప్పించావు మూర్ఖుడా
నీకు నాశనమ్మ దావురింద నీచుడా ॥
నా హృదయంలో చాదుడత్తు నె. నీననాడు

సనాతని చరణాకు దాసినై తినాడు
దాసుకు దేవులకు వున్నది బంధం
నీచుడా నీతో నాకేమి సంబంధం॥

శకారుడు :

విసవె విసవె విసవే నేసవసంత
మనమేనే ససంతాల నేవకు హితుం

॥వి॥

నిను ద్రాపడి చేస్తాను కట్టు కట్టస్తాను
నిను చద్రమతిని చేసి కాశిలో అమ్మేస్తాను
కాదు కాదు కాశీకి రాణిని చేస్తాను
రాణిని చేసి నీకు పాదపూజ జేస్తాను

॥వి॥

వసంతసేన :

పీరాశలు ఏలరా? క్రగల్భాలు ఏలరా?
నీ విలువ దేశాస శకారుడేరా!
నీ గుణమున సత్తము జౌచిత్వములేదు
నీచాలు క్రలోభాలు నన్ను చేరలేవు!

శకారుడు :

చంపి వేయరా దీనిని చంపి వేయరా
నామాటకు ఎదురాడి నన్ను తూలనాడునా
టరి విటుడు బావా? నా బానిస స్థావరకా
మీకు నిధులుకన్నా పదవు లెన్నో కన్నా
బంగారం బహునతిగా ఎంతైనా కన్నా
కోరినదేదైనా కన్నా - నాకోరిక తీర్చండిరా

॥చం॥

॥చం॥

విటుడు, స్థావరకుడు :

పెడితే తింటాము, నీవంటి పదతాము

నీ సత్యనిత్యము నేనలెన్నో చేస్తాను || ప ||
 ప్రాణాలను తీయము, నాపాలను చేయము
 చెల్లిలాంటి, లల్లిలాంటి ఆడదాన్నీ అంటము || ప ||

శకారుడు :

ఓరి వెధవలారా!— ఓసోసీ రాకాసి ||
 చాణుక్కుడు అనాడు నీతిని చంపిన యలుల
 తాటినీ భీముడన్న కూల్చిన యలుల
 ద్రాపదినీ శ్రీకృష్ణుడు మానం దోచిన యలుల
 శకారుడిచట నిన్ను చంపివేస్తున్నాడు—
 (నసంతనేన గొంతుపిసుకుతాడు, వసంతనేన చావు
 కేగ పెడుతుంది— శకారుడు భయపడినదిలేశాడు)

విటుడు :

మర్రి కొమ్మవిరిగిపడి వెగిది చని పోయిందనరా ||
 ఇకిరారా చిత్రకా, కాణేలీ మాతృకా ||
 ఆడదాని వుసురు నీకు తగులునమెరా
 ఎండుముర్రి ఆకలితో కప్పి వేయరా
 బిత్తుకుడెవడో ఇచట కొస్తున్నాడు
 చల్లగా రాచనగరు జారికొరా ||
 (విటుడు, శకారుడు, ఆకులు కప్పి వెళ్ళిపోయారు)

బిత్తువు : (వచ్చాడు)

బుద్ధం శరణం గచ్ఛామి !
 సంఘం శరణం గచ్ఛామి !
 ధర్మం శరణం గచ్ఛామి !
 బుద్ధం శరణం గచ్ఛామి !

జీవితాన ఆశలను వదిలేశాను

సంఘాన్ని ధర్మాన్ని ఆశ్రయించాను

||జీ||

బుద్ధదేవుని బోధలు ఇలలోన చాటుచు

చేతనయిన గీతులలో శ్రావణచేయుచు

దేశాటనతో తనవును గడికెస్తాను

పరోపకార ధర్మమే పాటిస్తాను

||జీ||

(తనపైవున్న తడిశస్త్రం ఆకుల కుప్పపై ఆరవేశాడు,
ఆకులలో కదిలి)

ఇదియేమి గొంగల యెండటాకు రాసిలో

ఇదియేమి చిత్రము మానవ శరీరము ||

(ఆకులు పూర్తిగా తొంగించాడు ఆశ్చర్యంగా
చూచాడు)

ఇదియేమి చిత్రము వనంతసేన దర్శనము!

అమ్మా! ఇది ఏమిటి? ఈ దుర్గతి నీకేమి? ||

వనంతసేన :

పాపి శకారుడు నన్ను బలవంతము చేసి

లొంగని నను ఇటనే చంపివేసెను

నా పంచపాణాలు నన్ను వీక్షింపలేదు

బతికినాను బతికినాను చాడదత్తు నృధాని ||

9వ నీను-రాచక చరి

(భటులు, శకారుడు, చారుదత్తుడు, అధికారి వున్నారు)

శకారుడు :

ఓ! రాజోద్యోగుల్లారా

రాజుగారి బావమరిదిని ||

గొప్ప నేరమొకటి నేను కట్టి తెచ్చాను !
 వీడు చారుడత్తుడు కామానికి మి తుడు
 నేదరికపు చిత్తులో పాపాలను చేశాడు !
 బంటి బండినుండి బంగారు బండికోరి
 ఆ బంగారు కోసమే దేవదాసిని హత్యచేసెను !
 కాళ్ళూ చేతులు సరికి వీడితలను సరికి
 కావలకు గద్దలకు విందులు చేయండి !

రాజోద్వోగి :

దేవుని ఎదుట ప్రమాణముచేసి
 చారుడత్తు నెప్పుడూ నిజము నిజముగా !

చారుడత్తుడు :

దేవుని ఎదుట ప్రమాణముచేసి
 నీతిగ చెబుతాను నిజము నిజముగా !
 ఈ సగలసూరిది నాకు తెలియదు
 ఆమె హత్యగురించి నేను ఎరుగను !
 ఆమె నాకు తెలుసు నేనామెకు తెలుసు
 మునుపు మనసుకు తెలుసు మర్మమేమి లేదు !
 వసంతనేసను నే చంపగ పనిలేదు
 అందలాలెక్కాను ఆశ నాకు లేదు !
 శకారుడు వికారముగ కుళ్ళునొటితో
 ఏదేదో చెప్పినాడు ఏదీ నే నెరుగను !

రాజోద్వోగి :

దేవుడు నా మనసుకు శాసించినట్లు
 ధర్మము కాపాడగ నా మనసు చెప్పినట్లు

చెప్పచున్నాను నే చేసిన తీరువు॥
 చారుడత్తుడే సగలు దొంగిలించినట్లు
 చారుడత్తుడే ఆమెను చంపినయట్లు
 ఆరోపణల నెవక ఆధారము లున్నవి
 ఆతడు నిర్దోషియచే సాక్ష్యమే లేదు॥
 చారుడత్తుని శిరము వధ్యపై సరకండి
 వొంటికింబఘ బండిన పూరంతా త్రిప్పండి
 కుంకుమ బొట్టుపెట్టి గన్నేరులదండ వేసి
 ప్రజలనూ హెచ్చరిస్తూ వధ్యకు చేర్చండి॥

10 వ నీను-వీధుల్లో

ప్రజలు :

అన్యాయం, అన్యాయం, అన్యాయం
 న్యాయము కరువాయెను నేడు॥
 ఆర్యకుడే విజృంభించెను నేడు
 యాదవులెల్లరు లేదిరి ఈనాడు
 ఆయుధాలు ధరించి రాజును విడిపించి
 సత్యరాజ్యమిప్పుడే స్థాపిస్తున్నారు॥

విటుడు :

(శకారుడు దనం లో అడ్డంగా పారిపోయాడు)

పారిపోకు పారిపోకు శకారా
 చీనుదూర సందు లేదు వికారా॥

శర్వలకుడు :

చేయకూడనన్ని పాపాలను చేశావుర
చూడకూడనన్ని ఘోరాలను చూశావురా॥

రదనిక :

రాక్షసిలా నగరునంత నాశనము చేశావురా
రాబందా గాలివాన వచ్చేసదె చూడరా॥

రోహసేనుడు :

నాన్నా! నాన్నా! నిలువుయ్య
ప్రేమగా ఒక్కముద్దు నీయగదయ్య॥
పసివాడను నేను ప్రేమకోరుతాను
ఏదే నా తల్లిమోముచూడ! నేనుచూడలేను॥

వనంతసేన :

చారుదత్తు మహాశయుడు నిగ్గోషి
హాశురాను నేలచటే బ్రతీకన్నాను ॥
శకారుడే నా ప్రాణం పోయెనని
తను చేసిన హత్యను తిప్పిచెప్పెను॥
నిద్రమైన హంతకుని నిర్భాధించండి
నీతిని అభిమతములను కాపాడండి ॥
అన్నెము పున్నెము ఎరిగి శిక్షలు చెప్పండి
అధికార దాహముతో కన్ను ముగ్ధకండి॥

ప్రపదలు :

పట్టిండి కొట్టిండి పాపిసి
పాపాల ప్రతిరూపి శకారుని॥

ఆర్యకుడు :

విప్లవం జయించింది ప్రజలారా
 కఠినమైన పాలకులు ప్రజలారా
 చావడము మహాశయము శిక్షార్థం
 పసివానికి ఇస్తాను అతను ముగ్ధుడు!

ప్రేమలు ప్రపంచంలో జయమందాలి
 ప్రజలలో శాంతి సుఖం పెంపొందాలి
 రాచరికపు దగ్ధాలో దాగినవాడు
 అధికారం అల్పబుద్ధి నెరవేరినవాడు
 ఈ సంక్షోభం సృష్టించిన శకారుడు
 శిక్షార్థం, శిక్షార్థం, శిక్షార్థం.

(ప్రజల శకారుణి పట్టితెచ్చి ఆర్యకునివద్ద పడవేశారు)

సమాప్తం

కాకి మృ

‘కాకి కబురు’ అంధదేశంలో అతి సహజమైనమాట.
 “కాకితో కబురు చేస్తే ఎచ్చి వాలకపోయానా!!”. ఇంచుపె
 కొన్ని వ్యాఖ్యలు చేయవచ్చు. వాయన శకునం శుభా
 శుభాలకు ఒక సంకేతం. కాకి అరిస్తే చుట్టాలు వస్తున్నట్లు
 హెచ్చరిక. కాకి నెత్తిని తన్నితే అప్పుడు ఎక్కడో కీడు
 జరిగివున్న శంక. భారతదేశపు కథల్లో ఎక్కడా కాకితో
 కబురు పంపడం జరగలేదు. నందమూతుల మధన హంస
 రాయబారం వుండి-ఇది చరాణ సంబంధం. చరిత్రగాథల్లో
 పావురాలు తపాలా శాఖలా పనిచేసిన దాఖలాలున్నాయి.

కానీ ఈ గేయం సెంటుమెంటుకృష్టా రాయబడింది.
 ఒక పేదగాలు జీవితాన్ని ఆర్థికతతో పరిచయం చేయటానికి
 వినియోగించుకున్నాను. పేదరాలికి పావురం, హంస, అందు
 బాటులోనిది కావు. కాకి మాత్రమే పేదకు పింఛనంగానే
 పలుకుతుంది ధని వర్గం పేదల్ని కాకుల్లా పోల్చుకుంటారు.
 మరోవిషయం ఆకపిల్ల గురించి. ఆకపిల్ల అత్తచారిత్రానికి పోయే
 వుడు కంటతడి పెట్టుకుంటుంది. తన యోగక్షేమాలు కని
 పెట్టి వుండమని తల్లికి దెప్పకుంటుంది, ఏమాత్రపు బాధ
 కలిగినా ‘అమ్మా’ అనుకుంటుంది. భర్త కనుమరుగై బ్రతుకు
 దుర్భక్తమై ఈ పేదయివలి తన తల్లికి కాకితో చేసిన
 కబురులో

నీ చల్లని కాలికాడ
 కూలివావు కోర్కెతోడ
 కదలలేక కాచుకుంది

రమ్మది చూడమంది—అని చెప్పుకుంటుంది. ఇది
 కరుణారస ప్రధానమైన కల్పన. ఇప్పటికీ పామర జనంతో
 కాకి శకుంతలై సమ్మకం వుంది.

(కాకి నెత్తిన వాలితే ఆపులకు ఆపద సంభవించి వుం
 టుందని జానపదుల సమ్మకం.)

కాకమ్మా

కాకమ్మా

ఒక్కసారి నన్ను చూడమ్మా!

ఒక్క కంట నన్ను చూడమ్మా

ఒక్కమాట నాతో చెప్పమ్మా! ॥

మనిషికంటే ముందులేచి

బ్రతుకుదేవు చూచుకుంటూ

టపికున్న మేల్లో

తిరిగి తిరిగి తిండితిని

పిల్లలకని ముక్కునగొని

ఎక్కువగా నస్తావు కదూ!

కుచ్చని ఆ చెట్టుపైన

చక్కని నీ గూలొన

కూసలు నోళులు తెరువగ

తెచ్చినట్టి ఎరనుపెట్టి

అసంధిస్తావు కదూ?
 కాకమ్మా కాకమ్మా
 నీపిల్లలు నీకు
 ఎంత ముద్దమ్మా
 బాపతోడు ఎప్పుడూ
 నీకెంతో హాయికదూ?
 బొను కదూ! నిడం కదూ!
 జోడుగా తోడుగా
 ఆకాశపు వీధుల్లో
 అలుపులేక ఎగురుతావు
 హాయిగ తిరిగొస్తారు కదూ!!

చల్లని ఆ సంధ్యల్లో
 రెక్కవిడని పిల్లలతో
 ఇరుగు పొరుగు వారలతో
 కల కల గల గల
 కాకారవాలు చేసే
 ఆలోచన సాలోచన
 చేసుకునీ, కూసుకునీ
 హాయిగా మాయగా
 నిద్రురిస్తావు కదూ!!

o

o

o

o

కాకమ్మా! కాకమ్మా!
 నీవు లేచివుడు

నా బావ లేస్తున్నాడు
 నీవు పోయినట్టులే
 ఇల్లు వెడలి పొతాడు
 బ్రతుకు తెరువు
 వెతికి వెతికి
 గతుకుటకన్నా
 దొరకని కసితో
 విసిగి వేసారీ
 నీరనంగిల్లుచేరి
 నాదు ముగము చూడలేక
 బిడ్డ గతి కనగలేక
 ఆకిసంతో అక్కసుతో
 అరచి అరచి అరుస్తాడు
 తెలచి తెలచి పిలుస్తాడు
 మినుకు మినుకు నును తారలు
 మిన్నక వుంటున్నాడే!!

కాకమ్మా కాకమ్మా
 బాన ఇపుడు ఇంటలేదు
 మనసి కంటబడుటలేదు
 ఆ రాతిరి చీకటిలో
 కగిలిన మనసును
 చిరిగిన జీవితాన్ని

అశలతో చుట్ట చుట్టి
అడియాసల గంపకెత్తి
అటునెటో పోయాడు బావ! !

బావ జాడ మరి తెలియదు,
ఆ దారులు చూచి చూచి
నా కిన్నులు కాయకాచ
నా గుండెలు బండబారి

మండి మండి చల్లారెను
సంసారము చల్లబడెను
శోషించిన పసికందును
శోకించే శక్తిలేదు

కాకమ్మా! కాకమ్మా!
నా కిప్పుడు

బ్రతుకంటే భయమమ్మా
మనిషివంటే వెగలమ్మా

ప్రేమ కెంతో విలువనిచ్చి
ఆసించిన సంసారం

పెద్దదయ్యో ! పెరిగిపోయో!

మెట్టినిల్లు మట్టిగలిసి

పన్ను చూచి నవ్వుంతోది

అడుగడుగున ఏవుడునాకు

అమ్మ గడప అమ్మకడవు

అమ్మతోడు అమ్మనీడ

అక్కర పడ్డాదమ్మా
 ఒక్క అడుగు ముందు వెళ్ళి
 చెప్పమ్మా అమ్మతోటి
 కన్న బిడ్డ ముద్దుబిడ్డ
 ఎదఎండి వెతలనిండి
 ఒంటరిగా బ్రతుకుతూంది
 నీచల్లని కాలికాడ
 తూలిపోవు కోర్కెతోడ
 కదల లేక కాచుకుంది
 రమ్మంది మాడమంది
 అనేమూట చెప్పమ్మా
 అమ్మ తోటి చెప్పమ్మా !

రూపకాలు

ప్రతికళలను శుభ్రపాఠాలుగా కలిగినదే రూపకం. రూపకమునే ప్రతి దానిలోనూ సాహిత్యం, శిల్పం, చిత్ర లేఖనం, సంగీతం, నాట్యం వంటాయి. నాటక క్షణాలలో శిల్పం + చిత్రలేఖనం కలిసి ఆయా పాత్రల ఆహార్యంగా కూపుధరిస్తాయి. సర్తకి వేషరచన చేసుకొనగానే చిత్రలేఖనం చే అంకరించబడిన శిల్పంగా అవతరిస్తుంది. మూర్తి మంత్రమై ఆంగిక + సాత్త్వికం కలిసి జీవంపోసుకుంటుంది. అక్షయ్య నటి లేక పూర్వధర్మాన్ని నడలి పాత్రధర్మంలో జీవిస్తుంది. సంగీతం పాడి, నాట్యం ఆడి సాహిత్య సహాయంతో తానెవరో తన కథవమిటో చెప్పుతుంది.

ఈ ఐదే రూపాలను భరతముని నాట్యశాస్త్రంలో దశరూపకాలుగా చెప్పారు. అన్నీ నేడు రూపాంతం పొందాయి. వాటిని ఆ పేర్లతో జీవితే అర్థంకాని పరిస్థితి ఏర్పడింది. ప్రస్తుత వాడకంలో పాగాణికం, జానపదం ఊహాత్మకాలుగా చార్మికం, సాంఘికం హేతుబద్ధంగా కథలు చెబుతున్నాయి. నేటి నవనాగరిక నడమూత్రపు సిరిగాళ్ళు చర్మిత సాంఘికాలను కూడా పూహాత్మకం చేశారు. అది వేరే సింగతి—

ప్రాచీనంలో

భరత నాట్యశాస్త్రంలో కథలు పుష్కలము పరిశీలిస్తే మనకు నిర్వృద్ధ్యంగా తెలిసే విషయం. నాట్యాధిదేవత ఐటరాజు అని! ఐటరాజే శివుడు పరమేశ్వరుడు.

ఆధునిక శాస్త్రాన్ని గతికార్మికదృష్టి శాత్రవాద
దృష్టిని విశ్వసించలేనివారు ఆ కాలాన్ని శాస్త్రసంవత్సర
రాత్రులతో తేల్చగడతారు. నాట్యం, దానికీమూలమైన లయ.
కైలాసగిరి శిఖరంనుంచి పరమేశ్వరుడి కాలి అందె రాలి
జారి భువనీ చేరడంనల్ల భరతఖండంలో, భరతనాట్యరీతిని
భరతమునిచే విరచితంబై మానవ గణానికి అందచేయబడ్డా
యని వారి విశ్వాసం.

భక్తిపరమైన విశ్వాసం- ధర్మకార్య నిర్వహణకు
పరిమితమైతే, సర్వదన శ్రేయోదాయమైతే, దుష్టశిక్షణకు
శిష్టరక్షణకు వినియోగపడే భక్తిని మానవులందరూ ఆచ
రించవలసిందే. నాట్యం వుట్టుకకు ఆలంబనమైన అంశాలలో
శివుడు, శ్రీపురాసుని సంహారించడం; భవాని శక్తి
రూపుదాల్చి మహిమనుద్రుసి సహారించడం లోకరక్ష
ణార్థమనే విషయం అందరూ ఆమోదింపవచ్చు. రాక్షసులు,
పిరిరూపరాక్షసులు, అవురూపరాక్షసులను నశింపచేయడం
నాట్యక్షణ విశేషాల్లో ఓ భాగంగా కూడా పరిగించగలి
గినాన్నియి.

బ్రహ్మ క్షీర సాగర మధనం అనే నాట్యరూపకం
సృష్టించి ప్రదర్శింప చేసినపుడు, రాక్షసుల పాత్రపై
ప్రేక్షకులకు దుష్టభావం నిలిగించిందని అలా జరగటం తమకు
అన్యాయంగా తోచిందని దానిని మార్చమని రాక్షసులు
బ్రహ్మకు కోరినప్పుడు బ్రహ్మ అది తప్పదు దుష్టపాత్రలు
శిష్టపాత్రలూ వుంటేనే నాటకం అని చెప్పాడు.

కాని వేటి ఆధునిక నిలాపవికార విలోభ విజ్ఞానాత్మక ప్రదర్శనలు మాత్రమే కోరే కుసంస్కారులు ఆ బ్రహ్మ చెప్పిన దానికీ కూడా వ్యతిరేకం-నోటితో అంగీకరిస్తారు-నోనిలతో వ్యతిరేకిస్తారు-చేతితో తుడిచివేస్తారు.

శివుని కథలు చాలా భాగం దేవతలకు వ్యతిరేకం- విష్ణు కథలు చాలాభాగం రాక్షసులకు వ్యతిరేకం- ఇది అనాదినుంచి కథా సంవిధానంలో కాన వస్తున్న వైరుధ్యం.

ఇక్కడ నాట్యతాళ సంబంధమైన నృత్యం నాటకం తోనే ప్రారంభమైతట్లు వేదాల్లోని యమి-యమి సంవాదం బ్రహ్మదేవునిచే రచించబడిన క్షీరసాగర మథనం అత్యంత ఆదికాలపు సంగీత నృత్య నాటకాలు.

ఎవరు సృష్టించినా ఎవరు ప్రదర్శించినా అవి శివుని నల్ల చిత్రని ప్రేమపుష్పమైతే సానియతుని నల్ల భరతముని ద్వారా భూలోక వాసులకు అందా యున్నది పౌరాణికులు అందరూ ఆమోదించే విషయం చిన్న చిన్న కథాంశాల తొలగాని విభిన్న భావనలూ సరసనే వున్నాయి.

ప్రేరణ ఎవరిది ?

పరిమళివునికి కూడా ప్రకృతే ప్రేరణ కల్పించినట్లు గ్రంథాల్లో వున్నది. దుష్ట కురిస్థితులు, వష్టులు ఆయనలో సహజశాస్త్ర కలిగించినట్లు కథలు వచ్చాయి. కాదని ప్రకథాన మైన నాట్యాలు దుష్టసంహారానంతరం కలిశాయి- అది చాలా సహజం శృంగార సంబంధమైన నాట్యాలు ప్రకృతి పురుషుని ఆకర్షించిన ధర్మంలో ఆవిర్భవించాయి.

శ్రుతి నాట్యా వర్ణనలు ప్రారంభం ఇలా వివరించబడింది. “పరమశ్యేషమ కైలాస కర్వితానాన్యాలలో పార్వతీ దేవత విహస్త్వన్నపుడు” అని చెప్పబడింది.

అలా విహస్త్వన్నపుడు, పక్షులు, జంతువులు, కీటకాలు చాటిజీవసంధర్మ నిర్వహణలో అవి చేసిన విన్యాసాలు పరమశివునికి ప్రేరణ ఇచ్చాయని వివరణ. వినాయకుని కోరికపై కొన్ని, పార్వతీ దేవి కోరికపై కొన్ని, దేవతల కోరికపై కొన్ని నాట్యాలు సృష్టించాడు. అవి దేవవేశ్యలైన రంభ, ఊర్వశి, మేనక, తిలోత్తమ, ఉలూచి, దేవదాస వగైరా అదనంగా నేర్చిపెట్టు చెప్పబడింది. శ్రీపురాసురుని సంహారానంతరం శివుని శాంతింప చేయడానికి, మహిమానుర సంహారానంతరం మహాశక్తిని శాంతంప చేయడానికి రంభ నాట్యం చేసినట్లు చెప్పబడింది. మరికొన్ని కథాంశాలలో దేవపురుషులు, త్రిమూర్తులు చేసిన అన్ని గీతుల నాట్యాలను మేనక ఆశించుకుని ప్రదర్శించి పట్లు కేసపడుతుంది. కాని అందానికి, అభినయపాండితికి రంభా ఊర్వశి:ను మాత్రమే గుర్తించారు.

శివుడు సృష్టించిన ఈ నాట్యరూపాల చరిత్ర “హేతు వాదకీత్యా సాహిత్యం-కళలు సృష్టికి వేదిక అయినవి శ్రుతి-ప్రాణుల కడలికలు” అనే సత్యాన్నే చాటుతున్నది.

ప్రరంగ శబ్దం ఇది లేడి సంబంధించిన విషయం. ఇందులో దాని ఆహార సంపాదన, విహారం, భయం, ముడితో కలిసి కేవలించటం, జోడితో జోడుకట్టి తన శృంగార జీవితం అను

భిషింపడం నంటివి చిత్రించబడతా... ఇందులో పాద
విన్యాసం నేత్రవిన్యాసం, ప్రధానాలు.

మాయూర శబ్దం: ఇది నెలలికి సంబంధించిన విషయం
ఇందులో దాని ఆహార సేకరణ, విహారం, భయం, జరిటతో
కలిసి జీవితం, వే ఘాలు ఆకాశాన్ని అలుముకున్నప్పుడు
సూర్యోరణాపై వే ఘాలు తెరలుదిగినప్పుడు సంతోషంతో
పురివిప్పి ఆడటం - దాని ఆటన దానిపెంటి ఆనందించి అను
సరించటం నంటివి వుంటాయి.

తంతువాయశబ్దం: నాలెవురుగు గూడు నేయటంలో
చిత్రివిచిత్రమైన నడకలు వుంటాయి. చివరగా వలగా
చిక్కన కీటకాన్ని పట్టుకోటం భక్షించటం వుంటాయి.

శశశశబ్దం: ఇది కుండేలుకు (చెవులపిల్లి) సంబంధించిన
విషయం. ఆ అల్పజీవియొక్క ముద్దుముద్దు కదలికలన్నీ ఈ
నాట్యంలో వుంటాయి.

చిక్రోడ శబ్దం: ఇది వుడతకు సంబంధించిన విషయం.
ఇదికూడా అల్పజీవి. దీని కదలికలు కూడా చాలాముద్దుగా
వుంటాయి.

మండూకశబ్దం: ఇది చాలా కష్టసాధ్యమైన విన్యాసం.
కూర్చుని పాద విన్యాసం, హస్తవిన్యాసం. అభినయించటం
కూర్చుని దూడం విచిత్రంగా వుంటుంది.

భమర కీటకశబ్దం: ఇది గండు తుమ్మెద: కదలిక
లను చూపుతుంది. ఇ దులో ప్రధానమైనవి ఆస్మకదక్షణ
భంగిమలు. యూరవులో "పాయింటు షూ" కొనమీద

సర్వులు బొంగారాల్లా తిరుగుతారు. కర్మాటక జానపద
స్మృత్యాలలో పురుషపాత్రలన్నీ ఈ భ్రమర భంగీనులు
విశేషంగా ప్రదర్శిస్తాయి.

మహోదధి శబ్దం : ఇది ప్రవాహసంబంధ విషయం.
ముఖ్యంగా సముద్ర తరంగాలు. ఇది సముద్రుని ప్రాశ-
నా దేశించినది.

ఇలా ఈ శబ్దాలనా పరిశీలిస్తే చక్కగా విరబూసిన
లతాగుల్మాల కదలిక అందమైన పంతువు అందంగా
గెంతిన - పక్షి ఆనందంగా విహరిస్తుంటే చూచి తానూ
అలా వూగాలని, పరుగిడాలని, పైకెగరాలని ప్రయత్నించిన,
మానవుని కోరికల రూపాల పరిణామక్రమమే! శాస్త్రబద్ధమైన
గీతులు. నాట్యానికి మూలమైన ఈ విషయాలు మరుగున
పడి కేవలం తాళం-ఆధారమై, శృంగారపు ఆహ్వానం, పురు-
షాకర్షక శృంగార నిన్యాసాలు, శాస్త్రీయ నాట్యాలలో
చోటు చేసుకున్నాయి. జన జీవన విషయం లోపించటంతో
సామాన్య మానవులకు మారమై ధాజనుంధిరాల్లో వారి
వినోదయంత్రతాలైన వేశ్యలకు, దేవుని పేర బానిసలైన
దేవదాసీలకు పరిమితమైపోయాయి.

జానపదం - శాస్త్రీయం

శాస్త్రం తెలిసి నానిపై జీవితం ఆధారపడివున్న
వారికి జానపదం కట్టి చిన్న చూపు. అలా ఎందుకు వర్షడింద
అన్న దానికి సమాధానం తెలికే అయినా మెత్తగా చెప్ప
టం అవసరం. శాస్త్రం అవలంబించి వివిధ సంబంధం అనేది

రూపాలుగా మారి-ది. అందుకు శాసనాలే ఆధారం. సృష్టి సంబంధంగా చూచినపుడు పాలకులు మారినపుడు పాలకుల మెప్పుకోసం అవికూడా మారాయి. అందుకు కారణం నేడు వాద్యవిశేషాలలో పున్న వాయలీనం ఉదాహరణగా చెప్పవచ్చు. అంతకు ముందు అరిబ్బీల సంపర్కం వల్ల కొన్ని వాయిద్యాలు ఆండ్లయ్యల సంపర్కం వల్ల కొన్ని వాయిద్యాలు మన శాస్త్రకారులు ఆమోదించారు.

భారతీయతంత్రీ వాయిద్యాలు జన్మిస్తే, ఇటలీ దేశాల తంత్రీలు ధరించి లభిస్తున్నది చెందాయి. చిన్న వాయిద్యాలు కంజర, నృదంగం, డోలు వంటివి మినహాయించి డ్రమ్స్ గా పిలవబడే అన్ని భారతీయాలు కావు. ఉదాహరణకు బేలడు నేళం స్టీబిస్ సింబల్ గా నలచింది.

కృత్యాలలో నేటికీ జానపద-శాస్త్రీయాల మధ్య హస్తీ-మశకం అంతరం వుంది. జానపదంలో విద్య-అలంకారం-ఆర్థిక స్తోమతు-రాజకీయ ప్రాపకం కలవారిని వారి నేతలను మాత్రమే గుర్తిస్తున్నారు.

శాస్త్రీయ కళలకు మాతృక జానపదం అంటే ఆర్థిక, కలుగవచ్చు. ఒక ప్రాంత జనపదుల ఆట పాటలు లయ విన్యాస భంగిమలు అంతకు ముందే శాస్త్రీయంగా స్థిరపడిన ఆట-పాట-లయ-విన్యాస భంగిమలకు వాడగిరవు-అతి కిరవుడు-పండితులు మృదకేశిరవుడు, రాజాశయం లించి నపుడు ఆవికూడా శాస్త్రీయరూపం పొంది జానపదరూపం నుండి వేరయిపోతుంది. అందుకు శక్తాలు పుదాహరణలు!

అందుచేతనే సాహిత్యంలోను, సంగీత, నృత్య, తాళ సంబంధ లక్షణ గ్రంథాలలో దేశ్యాలు, అన్యదేశ్యాలు, జనితాలు, సర్వీర్ణాలు. అనే వివిధ రీతుల వివరణలు వగైరా చెప్పబడ్డాయి వివిధ విషయాలలో.

ముఖ్యంగా నేడు వాద్య ప్రయోగాలలో వున్న 108 తాళాలకు గాను ప్రథమంగా పరమశివుని కాలిమువ్వ జారి భూమికి చేరిన దాని స్వనిని ఇలా సర్ణించారు. “తకిచిత” “ధరికిచి”, “ఉధిగిణ”, “ఝజుఝుంతె” అంటూ 16 శబ్దాలు (అక్షరాలు) పలికి ఆగిపోయిందని.

ఇక్కడ మరో విశేష మేమంటే కైలాస గిరి శిఖరాల నుంచి జారిన మువ్వ వే మైళ్ళు దాటివచ్చి కృష్ణాజిల్లా మొవ్వలో శడించుటారు కొందరు పెద్దలు. వారి ఆనందం వారికే వుంచుదాం. మువ్వ తాళ విశేషణం—మొవ్వ నృత్య విశేషణం—అందనా కొమ్మలులేని చెట్లుకుండే లేతమట్టలను మొవ్వ అంటారు. శబ్దార్థ గ్రంథాలలో కూడా అలాగే వ్రాసి వుంది.

ఆధునికంలో

మానవుని మానసోల్లాసం, అతని ఆనంద విన్యాసం, ప్రకృతి రామణీయతకు అతని స్పందన లేజిలా ఆడాలని, కోకిలలా పాడాలని, పామలా పాకాలని శక్తిలా ఎగ రాలని అతను చేసిన ప్రయత్నాలు; కర్రల చప్పుళ్ళనూ, నడకల్లోని లానాల్ని స్వీకరించి కళావిరభావానికి మేధోవికాసానికి నాంది అయింది. అది ప్రజలకు జ్ఞాన

దాయనిగా, వికోద ప్రదాయనిగా అవతరించి చీకటి
గుహల్లో దాగిన మానవత్వాన్ని మేల్కొల్పింది. సవ్య
యుగాన్ని స్థాపించింది. నాటక కళద్వారా జీవితపు అని
భూతులను రంజయాలను చైతన్యవంతంగా ప్రదర్శింపచేసింది.

యక్షగాన ఆవిర్భావం ఏనాడు జరిగిందో సరిగా
ఎవరూ చెప్పలేని స్థితి. అయితే వేదాల్లో “యమా-యమి”
సంవాదమాటమూ, బ్రహ్మచే రచించబడినట్లు భరతమని
చెప్పిన “క్షీరసాగర మధనం” మనకు ప్రాథమిక నాటక
రూపాలు.

తదుపరి భారత, రామాయణ గాథల్లో రాజాంతః
పురాల్లో, సృత్యగాన వినోదాలు మనకు కానవస్తాయి.
సిద్ధాంత జననకాలం నాటికే గీత, గాన, నాట్యాలు ఆనందోత్స
వల్లో విలసిల్లున్నాయి.

తెలుగుదేశంలో హరిచక్రవర్తి కాలంలోనే ప్రత్యేక
నాటక లక్షణాలు ఉన్నట్లు తెలుస్తున్నది. మానవుడు సృతి
కళలు నేర్చుకున్నాడే, లలితకళల ఆవిర్భావం అభివృద్ధి ఆరంభ
మయింది. గాథా సప్తకతినాటి ప్రజల జీవనసరళి కళ్ళకు కట్టి
నట్లు కానవస్తుంది.

యక్షులు, కిన్నరులు, విద్యాధరులు దేవలోకసంబంధ
కళాకారులైనట్లు కానవస్తుంది. కిన్నరులకు గౌరవప్రద
మైన లక్షణాలు మాత్రం కనరావు.

జక్కులు, కురవంజిలు. భాగవతులు మాననసంబంధం
గల కళాకారులుగా కానవస్తారు. వీరూ వాయూ కుబేరూ
తామరూ వారిలా వున్నారు.

దక్షిణాపథంలో యక్షకన్యలు, జక్కుల పురంధులు వున్నట్లు వారు అద్భుతమైన కళాకదర్శన తీర్చిదిద్దుకావాల్లో కానవస్తుంది. ఆటవిక జాతిగా అరణ్యమధ్యాల్లో గల దేవాలయాలకు యాత్రలు చేసే వారికి మార్గదర్శకులుగా దక్షిణాపథంలో అత్యంత ప్రాచీనముగా కురవంజి స్త్రీలు కథాగానాల్లో అందెవేసిన వారిగా తెలియ వస్తారు.

యక్షగాన సంబంధంగా యక్షులు, జక్కులు, కురవంజిలు మనకు ప్రాచీన కళాకారులుగా మూడు స్థాయిల్లో కానవస్తారు. అయితే నేడు యక్షులు లేరు. కురవంజిలు ఎరుకల తెలివారిగా వున్నారు. జక్కులు వేశ్యజాతిగా కానవస్తారు. శాసనాల ద్వారా, ఇండ్లపేర్లు, గ్రామాల పేర్లలో “జక్కు” శబ్దం నేడు మునుముందు చారిత్రక ఆధారంగా వుంది.

కిన్నెర వీణా విశేషంగా, గంధర్వులు చక్కనిపాటకులుగా, కింపుకుషులు కురూవులుగా, యక్షులు, జక్కులు రాచమర్యాదలు, కావ్యమర్యాదలు అందకున్న కళాకారులుగా యక్షగాన ప్రదర్శనకు జీవగ్రలయి నిలిచారు. చివరకు వీరంతా భారతస్వాతంత్ర్యసంగ్రామం కాలం నాటికి చరిత్రపరిశోధకులకు భోగంవృత్తిచారుగా, భాగవతులుగా వివిధ జాతుల పేర్లతో దర్శనమిచ్చారు. కొద్దితెగలు మాత్రం అందకు మిసవోయింపుగా వున్నాయి.

వీరిని దక్షిణ భారత దేశంలో బౌద్ధ, జైన, వైదిక మతప్రచారకులుగా చరిత్ర పరిశోధకులు కేర్పొన్నారు. ఆంధ్ర కన్నడదేశాల్లో నేడున్న యక్షగాన కళ

రూపాత్మి బట్టి వాటిమధ్యనున్న అవినాభావ సంబంధాన్ని బట్టి పాదు ఒకటనే అభిప్రాయం కలుగుతుంది. ఈకళ వివిధ దేశాల్లో వివిధ పేర్లతో విరాజిల్లుతుంది. వీధినాటక ప్రక్రియగా వీరశైవ-వీరవైష్ణవ మతప్రచార కళారూపాలుగా కానవస్తుంది.

మానవునిలో పరిశోధన పరిశ్రమ సంస్కార నాధిని రూపొంది ప్రతికళ శాస్త్ర బద్ధమైంది. అతను దినచర్యగా కిండి సంపాదనకు నేర్చిన కళలన్నీ వృత్తికళలై వాటిలో సున్నితమైనవి లలితకళలై నాటకా విర్భావం జరిగింది. లలిత కళలే ఆకర్షణను పెంచాయి. పాండిత్యాన్ని పెంచాయి. గౌరవాన్ని అందించాయి. లిపిరాయ గలవారు ఛందస్సులో రాయడం, పాడగలవారు శాస్త్రీయంగా పాడటం, ఆడగల వారు లయబద్ధంగా ఆడటం, చిత్రలేఖనం శిల్పం అలవోకగా చిత్రించే వాటిని మూరిమంతంగా నిజస్వరూపాలు ఉట్టి పడేలా చిత్రించటంతో యక్షగాన ప్రక్రియ రూపుదిద్దుకుంది.

పద్య-గీత-గద్య సమన్వయంగా సాహిత్యం, చూపరు లను తబ్బిబ్బగావించే వేషధారణ, కర్ణపేయమైన రాగాలూ దరువులు, నయనానందకరంగా కళారాధకులకు గర్వకారణంగా గీతరాగ తాళబద్ధంగా సంగీత రూపకంగా యక్షగానం ప్రాచుర్యం పొందింది.

జానపద సంప్రదాయం నుండి అభివృద్ధి చెందిన ఈ యక్షగానం పరిమితమైన దైవలీలలు ప్రదర్శించటంతో ఆగక ప్రబంధ కావ్యవస్తువులను స్వీకరించి ఆలయ సంప్రదా

యాన్ని అధిగమించి రాజమందిరాల ఆదరణ పొంది పండిత పామరుల చేత లెస్స అనిపించుకుంది.

యక్షగానం పుట్టుటకు కారణం కురవంజి రూపక ప్రక్రియ కారణమని లాక్షణికులు పరిశోధకులు అభిప్రాయ పడుతున్నారు. కురవంజి ప్రక్రియ యక్షగానం కన్నా పూర్వం నుండి వున్నది.

కు ర వ ం జి

జ్ఞాన కురవంజి, జీనకురవంజి, సత్యభామ కురవంజి అనే మూడు రీతులు ఈ ప్రదర్శనల్లో వున్నట్లు తెలుస్తున్నది. ఈ కురవంజి ఆట అటవీ ప్రాంతాలలో గల క్షేత్రాలను దర్శించుటకు వెళ్ళే నాగరికుల రాత్రి మజీలలో కురవంజీలు ప్రదర్శించి వినోదం కల్పించేవారు. వీరివృత్తి వేట అయినా అడవిలోని దారులు తెలియ చెప్పటం సహాయ పడటం, ఆటపాటలతో అలరించి వినోదింప చేయటం. కురవంజి అంటే కురవలోని (స్త్రీ) అని వివరణ ఇచ్చారు పండితులు. కురవ అంటే కొండకనుమ వాడుకలోని మాట.

ఇది తొలి తెలుగు నాటక రూపంగా భావించబడింది. సింగి,సింగడు పాత్రలు కథను గానం చేస్తూ హాస్యప్రసంగాలు చేస్తూ జనులను రంజింప చేశారు. దీనిని చూచిన నాగరికులు యక్షగాన ప్రక్రియను రూపొందించారనే అభిప్రాయం కూడా పండితలోకంలో వుంది.

యక్షగానాలలో అత్యంత ప్రాచీనమయినదిగాగుర్తించినది “గరుడాచలం” దీని రచయిత ఓబయమంత్రి. యక్ష

గానం అనేది జక్కులు ప్రదర్శించేవారనే నాదన కూడా వుంది. గరుడాచలం చెంచులక్ష్మి నాటకం.

జక్కుల పురంధి

జక్కులవారు కళాకారులుగా నృత్యచేత జీవించే వారుగా తెలియచేయ బడింది. యక్షగానాన్ని జక్కులు తమదైన రూపకంగా ఒక భాణిగా స్వీకరించారు.

వీరు చరిత్రలో, కావ్యంలో కానవస్తున్నాడు జక్కులు కుటుంబసమేతంగా ఈ యక్షగానం ప్రదర్శిస్తారు. జక్కుల పురంధి అంటే జక్కుల జట్టు నాయకురాలు అని, బిడ్డలు గల ఆడదని పేర్కొనబడింది. నేడు జక్కు శబ్దంతో కంటిపేర్లు, గ్రామాలపేర్లు వున్నాయి.

“రాగమున నుండి లంఘించు రాగమునకు
నురమయూరు ద్వయంబుపై నొత్తిగిల్లి
కానునల్లి, పువ్వులక్ష్మి, కైటభారి
వలపుబాదుచు నచ్చె జక్కుల పురంధి”
అని ఒక కవి వర్ణించాడు. (శ్రీనాథుడు)

బిటిషువారు భారతజాతుల గురించి వ్రాసిన గ్రంథాలలో వారి జీవిత విశేషం పేసబడింది. నృత్యభివార జాతిగా కళాకారులుగా యాచక నృత్యం వున్న వారిగా తెలుప బడింది.

జక్కులుఆనాడు వారికి గ్రామాలలో అందుబాటుగా వున్న కవుల చేత యక్షగానాలు వ్రాయించుకొని ప్రదర్శి

వారు. అవి చూచి మంత్రవిద్యలు, రాజులు ముచ్చటపడి రాచ సగరులకు ఈ కళను చేర్చేసరికి వారి స్థాయి పెరిగింది. తంజావూరు నాయక రాజుల కాలంలో యక్షగానం మూడు పువ్వులు ఆరుకాయలుగా విడిసింది.

యక్షగానాలు, గీతరూపక ప్రక్రియలు. ప్రదర్శించిన సందర్భాలు ప్రదర్శించదగిన సందర్భాలు ఇలా వున్నాయి.

ప్రధానంగా ఇష్టదేవతారాధన ప్రచారంకోసం అవతరించి కళాకారుల పోషణకొరకు ప్రజలమధ్యకు సడిచి సంగీతనాట్యాలు నృత్తిగా మారి కొందరికి కులనృత్తిగా తయారయింది.

యజ్ఞాలు - దైవారాధనలు - పితృకర్మలు - వివాహ వేడుకలు, పండిత సత్కారాలు, రాచసూర్యాదలు ఈ కళాపోషణకు సముచిత సందర్భాలుగా వర్పటయ్యాయి.

యక్షులు జక్కులుగా మారి రాచరికపు చెలిమి చేర్చుకుంటే, కురవంజులు భాగవతులుగా మారి జనజీవితంలో భాగమైనట్లు కానవస్తుంది. ఈ జాతులనుండే కళారాధకులు అనేక కళారూపాలను జనుల అభిరుచిలో భాగంగా విలువరించారు.

మొత్తంగా కళాకారులు రాజప్రసాదాల్లో చేరిన వారు ప్రథమశ్రేణిగా, వ్యాపారుల పోషణలో చేరినవారు రెండవ శ్రేణిగా, భూస్వామ్య వర్గాలను ఆశ్రయించినవారు మూడవ శ్రేణిగా, దిగువతరగతులను ఆశ్రయించినవారు నాల్గవ శ్రేణిగా జీవితాలు వెళ్ళిమార్చినట్లుగా కలబడుతుంది.

ఆస్థాన న రకి పదిమంది బోయిల పల్లకీలో వెళ్ళటం
ఘనం, అందుచేత అందరూ రాణిచాసపు పల్లకీలకోసం
ఆరాటపడినట్లు కానవస్తుంది పురుష భాగవతులు తప్ప.

పరిశోధకులకు ఎదురైన ఇబ్బందులు

మన పూర్వ పండితులంతా కవిత్వం చెప్పారేగాని
చరిత్ర చెప్పలేదు. అందుచేత నేడు మనకు దీని తరువాత
ఇది. దీని రూపం ఇది అని నిక్కచ్చిగా వక్కాణించే అనకా
శం అందుతున్న గ్రంథాలు అందించటంలేదు. పరిశోధకులు
కూడా ఇది మాత్రమే యక్షగానం. ఇదికాదు అని చెప్ప
డానికి ప్రామాణికమైన గ్రంథాలు లభ్యంకాలేదు. అనేక
గ్రంథాలలో దొరికిన యక్షకన్యలు, జక్కుల పురంధులు
వంటిపదాలు దొరికిన మేరకు యక్షగానాలు పరిశీలించి:
సంకీర్తనం, భజన సంబంధమని, పదగానం జానపద సంబంధ
మని, కలాపం ప్రబంధ నాయిక సంబంధమని, యక్షగానం
నాటక ప్రక్రియ అని నిర్ధారించారు.

మరికొందరు ఇంకొంచెముండుకు పోయి బుర్రకథ,
జముకులకథ, హరికథలు ఆడపాడి కథ చెప్పే అన్నిప్రక్రియలు
కూడా యక్షగానాలేనన్నారు.

పోవకుండా అభిరుచి మేరకు, ఏకపాత్ర కేళిక పద్ధతి
కూడా యక్షగాన అంశంగా కానవస్తున్నది

యక్షగానంలో స్త్రీ పురుషులు నటించినట్లు తెలు
స్తున్నది. స్త్రీపాత్రలు స్త్రీలూ, పురుషులూ కూడా ధరిం
చారు. హంగుదారులు పురుషులు. వాయిద్యకారులు స్త్రీలు
పురుషులూకూడా వుండటం కద్దు.

కన్నడ యక్ష గానం

కన్నడ యక్షగానంతో మనకు ముడివీడని సంబంధం కనిపిస్తుంది. ప్రతిభావకు ప్రతి లలితకళకు పరిసర ప్రభావం విధిగావుంది. అదేవిధంగా కన్నడ లిపితో లిపికి-కన్నడ-తెలుగుయక్షగానాలకు సారూప్యంవుంది.

కన్నడ యక్షగానంలో పురుషపాత్రలకు కథఃశీ వేష ధారణ శైవ సంబంధమైన సంగీతరచన-భరత శాస్త్రసంబంధమైన నృత్యరచనా కాననస్తాయి.

నడకలో తెలుగు కన్నడ యక్షగానానాలకు తేడాలు కానరావు. రాజు ప్రవేశం హంగుదారులు అట్టహాసం సంతి పాటకులు బృందగానం మామూలే. ప్రధానపాత్ర అభిషేకయాసంతరం వంతపాడే బృందంతో గొంతు గలుపుతుంది. దీనిలో అదనపు లక్షణం పురుషపాత్రాన్నీ గీతం తరువాల భ్రమర భంగిమలు విధిగా ప్రదర్శిస్తాయి.

ప్రసిద్ధ రచనలు

గీతరూపకానికి ఆద్యుడు అశ్వఘోషుడే అయినా అతని రచన ఊర్వశీవియోగం ప్రచారంలో లేదు.

జయదేవుని రచించిన సంగీత నృత్యాల కూర్చి ప్రదర్శింపచేసిన గీతగోవిందం మాత్రం భారతీయ భావ లన్నిటా ప్రచారంలో వుంది. ఇదీ యక్షగాన రూపమే. సిద్ధేంద్రుని శ్రీకృష్ణ లీలా తరంగిణి భామాకలాప యక్షగానంగా గుర్తింపు పొందింది.

సిద్ధేంద్రయోగి కారణంగా తెలుగుదేశంలో కూడా పూడి (బ్రాహ్మణ) భాగవతులు వెలిశారు. వీరిలో ప్రసిద్ధులు

సంస్కృత ఆంధ్రభాషలు నేర్చి-సృత్య సంగీత ఛందో శాస్త్రాలు అభ్యసించి, కూచిపూడి యక్షగానం రీతిని ప్రచారంలో వుంచారు. వీరిని అనుసరిస్తూ గొల్ల భాగవతులు, మాల భాగవతులు, యానాది భాగవతులు ఇత్యాది తెగలు అవతరించాయి.

యక్షగానం గురించి సంగీతసుధ, భీమేశ్వరపురాణం కవిరాజమార్గం, కీడాభిరామమనే గాంధాల్లో పేర్కొన్నట్లు కనబడతున్నది.

రాజాశ్రయం పొందిన కళాకారులు ఒక దురవస్థకు గురైనారు. రాజులు ఓడిపోయినపుడు గెలిచినవారు ఆ కోటలను స్వాధీనం చేసుకున్న తరుణంలో కోటభద్రతపేర అందరినీ పేటలకు తరిమి వేళేవారు. వారు బహుశోద్ది అందగత్తెల్ని పాండిత్యం గలవారిని స్వీకరించేవారు. ఈ రీతిగా ప్రభువులనిరాదరణ పొందిన కళాకారులు వ్యాపార భూస్వామిక వర్గాల పంచల పట్టున చోటులేక వెనుకబడిన వర్గాలలో చేరి హరిలో కలిసిపోయారు.

గీత నాటికలుగా నామరూపం

గేయ రూపకాలుగా పేరుపొందిన గేయనాటికలు సంగీత ప్రధానమైనవికొన్ని, సృత్య ప్రధానమైనవి కొన్ని వున్నాయి.

నాట్యాచార్యులు వ్రాయించుకున్నవి సృత్య రూపకాలుగానూ, ప్రతికలు రేడియోలు ఆదరించినవి సంగీత రూపకాలుగానూ వున్నాయి. ఆధునిక ప్రక్రియల్లో అనేక

సాంఘిక కథావస్తువుల సంస్కార భావాలు తిరుగుబాటు ఆలోచనలకు వేదిక అయినాయి. వాటిలో కొన్ని ప్రయోగం పొందాయి. చాలా భాగం ప్రతికలకే పరిమితమయినాయి.

1944లో ప్రజాశక్తిలో ప్రచురించబడిన “భూదేవి స్వయంవరం” పేర్కొనదగింది. దీని రచయిత శ్రీ అయ్యపు వెంకట కృష్ణయ్య. భూదేవి తనను పరించవచ్చిన ప్రతివక్కరినీ “కూడు వుట్టించేది నీవా? లోకంవుగోడు గమనించేది నీవా?” అని ప్రశ్నిస్తుంది. ప్రతి నాగరికుణ్ణి అతని అసమర్థతను స్వార్థాన్ని నిలదీసి ప్రశ్నిస్తుంది, చివరకు ఒక రైతును వరిస్తుంది.

రేడియోలో సంగీత రూపకాలు

రేడియో ప్రసారాలు పెరగడం ప్రసార కేంద్రాలు పెరగటంతో సంగీత రూపకాలు పెరిగాయి. అనేకమంది రచనలు ప్రసారం చేయబడ్డాయి. వీరిలో దేవులపల్లి కృష్ణ శాస్త్రి, నింజమూరి శినరామారావుగార్లు సంగీత రూపకాలు ప్రశస్తి పొందాయి.

సినిమాలలో కూడా కొందరు దర్శకులు బాలల నీతి బోధలుగా ప్రచారం పొందిన కథలను నృత్య నాటికలుగా పరిచయం చేశారు.

ఆధునిక గేయ రూపకాలు

ఆధునిక గేయ రూపకాల్లో రాజకీయ ప్రభావంకలవి శ్రామిక జనుల సమస్యల గురించి చిత్రించబడ్డాయి.

తొలుత శ్రీ బి. వి. నరసింహారావు గారిచే కొనకళ్ళ వెంకట రత్నంగారి 'కోడ్డు కోలరు' గేయం సృత్య రూపకం చేయబడింది.

ప్రజానాట్యమండలి వారి 'హిట్లర్ బాగవతం' ప్రదర్శించబడింది. 'ప్రెస్ నర్కర్' ప్రదర్శించబడింది. 'శాంతి' మూకి నాటకప్రదర్శించబడింది. తొలిసారిగా సినిమా రంగంలో పల్లెటూరు చిత్రంలో శ్రీ శ్రీ రచన ప్రతిజ్ఞ సృత్య రూపకం చేయబడింది.

తరువాత నాట్యాచార్యుడు సంపత్ కుమార్ చే శ్రీ శ్రీ రచనలు ఇతర రచనలు సృత్యరూపకాలు చేసి ప్రతిభానంతంగా ప్రదర్శించబడుతున్నాయి.

జన నాట్యమండలి శ్రీ వంగపండు ప్రసాద్ వ్రాసిన "భూమి భాగోతం" ప్రదర్శించారు. దానిని ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రజానాట్యమండలి స్వీకరించి విస్తృత ప్రచారంలోకి తెచ్చింది.

పాఠశాలలు

పాఠశాలల్లో ప్రధానోపాధ్యాయుల అభిరుచినిబట్టి— సృత్య పాఠశాలల్లో వారి అభిరుచినిబట్టి సంగీత రూపకాలు సంఖ్య పెరుగుతూ వస్తున్నవి. ఇది చాలా సంతోషించదగిన విషయమే.

సృత్య నాటికలు

బాగా ప్రచారం పొందిన సృత్యనాటికలు యక్షగానాలు

సుగ్రీవ విజయం

పారిజాతాపహరణం

రామనాటకం

హరిశ్చంద్ర

శక్త ప్రహ్లాద

ఉమా పరిణయం

విప్రనారాయణ

ప్రహ్లాద విజయం

పద్మావతీ శ్రీనివాసం

రుక్మిణీ కల్యాణం

కుమార సంభవం

క్షీరసాగర మథనం

మేసకా-విశ్వామిత్ర

మోహినీ భస్మాసుర

గిరిజా కల్యాణం

సీతాకల్యాణం

అభిజ్ఞాన శాకుంతలం

శ్రీకృష్ణ పారిజాతం

శాకుంతలం

గోవికా కృష్ణ

లలితావిజయం

కూర్మావతారం

మీనాక్షి విజయం

శబరి మోక్షం

మహా పట్టాభిషేకం

కల్యాణ శాకుంతలం

శివమోహిని

అర్ధనారీశ్వరుడు

అన్నమయ్య చరిత

నౌకాధంగం

కాబూలీవాలా

అర్ధేచానాతి చరామి

త్యాగయ్య
ఛండాలిక

భూ భా గోతం
అభినవ భ స్మాసుర
జన్మశ్రేణి కదిలింది

ఇంకా మరెన్నో వున్నాయి.

కళారాధనలో జీవన శోభను—ప్రజాసేవలో సమర
శీల దీక్షను—ప్రపంచశాంతి పరిక్షణను సామ్యవాద సమా
జాన్ని సాధించాలని రచయితలు కళాకారులు సరికొత్త కళా
రూపాలు తెస్తున్నారు.

అపస్థా యా తు లోకస్య సుఖ-దుఃఖసముద్భవా
నానాపురుషసంచారా నాటకేఽసౌ విధేయత ॥

“లోకంలోని సుఖదుఃఖాలు, నానాపురుష సంచారమూలది
నాటకంగా” పేర్కొన్నారు.

స తజ్ఞానం స తచ్ఛిల్పం స సా విద్యా స సా కలా
స తత్ కర్మ స వా యోగో నాట్యేఽస్మివ్యస్మి దృశ్యేతే॥

“జ్ఞానం, శిల్పం, విద్య, కళ, కర్మ, యోగములు నాట్యంలో
దృశ్యమానమై యున్నవని” పేర్కొన్నారు.

యస్మాత్ స్వభావం సంత్యజ్య నాంగోపాంగగతిక్రమైః
ప్రయుజ్యతే జ్ఞాయతే చ తస్మాద్వై నాటకం స్మృతం ॥

“సర్వ స్వభావములు సర్వ రసములు, సాంగోపాంగ మైన గతిక్రమం చేత జ్ఞాన ప్రదాయకమైన ప్రయోగంగా నాటకం రూపు ధరించాలి” అనీ పేర్కొన్నారు.

నాటకం గురించి నాట్యశాస్త్రకారులు చాలా స్పష్టంగా వివరించారు. తెలిసినా తెలియక పోయినా ప్రతి వారూ దానినే నేడు ఆశ్రయించారు.

97

శ్రీ మైత్రేయ

పంగులూరి కృష్ణమూర్తి

జననం : 11-4-1914 ప్రకాశంజిల్లా

జీవనం : 1946 నుండి విజయవాడలో

సాహితీక్షేత్రంలో

కథ, నవల, నాటకం, నాటిక, వ్యాసాపక,

బాలసాహిత్యం, వయోజన విద్యాంశం,

సాహితీ విమర్శ, గేయ రచన, సంగీత రూపకాలా.

నాటక సాహిత్యములో గురువులు శ్రీనివాస చక్రవర్తి

1950-55 బౌత్సాహిక నటుడిగా

1968 తిరుపతి శ్రీ వెంకటేశ్వర నాటక కళా పరిషత్తులో

ఉత్తమ నటుడుగా

1964 నుంచి నాటక పరిషత్తులో న్యాయ నిర్ణేతగా-

అభ్యుదయ రచయితల సంఘంలో

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రజా నాట్యమండలిలో క్రియాశీల కార్యకర్తగా

సోషలిస్టు సమాజ స్థాపన పథంలో రాజకీయ జీవితంతో

సంఘసేవలో ప్రజల పథ్య నడుస్తున్నారు.

Check List

Book Number	TRB01A181	Date	16-02-20
Front Cover	yes	Back Cover	yes
Blank Pages	CI, 97		
Missing Pages	NO		
Prepared By	ST006	Cutting By	ST006
Scanned By	Sandhya	Pages	101